

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 19

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Президент представив «Стратегію реформ-2020»:
Мета реформ – членство в ЄС**

Аналітика

Гранчак Т.

Закони 16 вересня в оцінках політиків, експертів, оглядачів

Ворошилов О.

Україна – Запад: перспективи воєнного співробітництва

Економічний ракурс

Кулицький С.

Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння
(Початок. Завершення в наступному номері)

Партійна позиція

Тарасенко Н.

**Партія «Батьківщина»
на старті парламентських виборів-2014**

Наука – суспільству

Зозуля С.

**Новації у сфері освіти, науки й культури: аналітичний огляд
нормативно-правових актів (вересень 2014 р.)**

Проблеми інформатизації

Гранчак Т.

**Управління інформаційно-комунікаційними потоками
в контексті виникнення і врегулювання політичних конфліктів
у перехідних суспільствах**

До уваги держслужбовця

Добко Т., Левченко Ю.

Люстрація

Бібліографія (1993–2014 рр.)

(Початок. Продовження в наступному номері)

Коротко про головне

Президент представив «Стратегію реформ-2020»: Мета реформ – членство в ЄС

Президент України П. Порошенко представив «Стратегію реформ-2020». «Мета наших амбітних реформ – досягти європейських стандартів життя і підготуватися до того, щоб у двадцятому році подати заявку на членство в ЄС», – заявив глава держави.

За словами Президента, «наша революція перемогла із запізненням на кілька століть, і у нас є лише кілька років, щоб подолати це критичне відставання».

П. Порошенко наголосив, що реформи мають бути системними, торкатися одразу всіх політичних, економічних та соціальних інституцій. Саме тому «Стратегія-2020» передбачає 60 реформ та спеціальних програм, запускати які треба майже одночасно, підкреслив він.

Президент визначив вісім пріоритетних сфер, зміни в яких або розв'язують найгостріші проблеми, або створюють інституційні передумови для проведення інших реформ. Цими пріоритетами він назвав антикорупційну та судову реформи, реформу правоохоронних органів, децентралізацію та реформу державного управління, податкову реформу. Також серед названих Президентом пріоритетів – дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи безпеки та оборони, реформа охорони здоров'я.

«До цього я би додав дві спеціальні нагальні програми – енергонезалежності та подальшої популяризації України у світі», – зазначив П. Порошенко.

П. Порошенко назвав головною з реформ судову. «Суть усіх реформ зводиться в принципі до того, щоб замість поганих, нечесних і нерівних правил гри створити хороші, чесні й справедливі», – сказав він, відзначивши роль судів у цьому процесі.

«Судову реформу можна вважати свого роду «передреформою», як і зміни у сфері держуправління. Вся державна машина підлаштована під корупційні інтереси», – зазначив Президент. Відтак, за його словами, реформам має передувати радикальне оновлення чиновницького корпусу.

Глава держави наголосив: «Собі особисто, мозковому центру реформ в Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів ставлю завдання: пакет законопроектів для старту пріоритетних реформ підготувати до відкриття першого засідання новообраної Верховної Ради». «А від старого парламенту, до речі, уже 14 жовтня категорично вимагатиму ухвалення закону про Національне антикорупційне бюро», – наголосив він.

При цьому Президент підкреслив, що підготовку й проведення реформ необхідно здійснювати в режимі постійного зв'язку з експертами та громадянським суспільством.

«Реформи мають стати плодом спільних зусиль всіх гілок влади, суспільства та бізнесу. Моя ж функція як Президента – створити політичні умови, сприятливі для проведення реформ», – заявив П. Порошенко.

«Стратегія-2020» складається з трьох векторів руху для досягнення нашої мети: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість. Головною передумовою цієї роботи має стати новий суспільний договір між громадянським суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності, зазначив глава держави.

Президент особливо наголосив на тому, що «Стратегія-2020» повинна об'єднати всі політичні сили навколо спільної мети для України. «Політична конкуренція повинна перейти в площину пошуку оптимальних шляхів впровадження реформ та досягнення спільної мети. Вже нема й не може бути розмови, куди йти. Предмет дискусії – лише як», – сказав П. Порошенко.

Заступник глави Адміністрації Президента України, голова виконавчого комітету Національної ради реформ Д. Шимків, представляючи в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» громадськості «Стратегію реформ-2020» Президента України, зазначив, що серед ключових показників, яких планується досягти до 2020 р., – з 8508 дол. до 16 000 дол. підвищити долю ВВП на душу населення, піднятися зі 112-го місця до першої «двадцятки» в рейтингу легкості ведення бізнесу, залучити 40 млрд дол. прямих іноземних інвестицій, довести військові витрати з нинішніх 1,02 % до 5 % від ВВП, підвищити середню тривалість життя на три роки.

Д. Шимків наголосив на тому, що наслідком впровадження реформ має стати формування нового суспільного договору між владою, громадянським суспільством та бізнесом, у якому кожна зі складових має не лише переосмислити свої функції, а й почати взаємодіяти за новими правилами. За цими правилами, влада служить суспільству, функціонує просто, прозоро й привабливо, громадянське суспільство активно контролює дії влади і сумлінно служить суспільному благу, бізнес функціонує по-новому – чесно платить податку і підтримує суспільство.

«На відміну від численних спроб впровадження реформ в Україні, ініціатива Президента України «Стратегія-2020» є адаптивною, не звужується виключно як тимчасовий політичний проект, основана на широкому залученні громадськості та орієнтована на сталість влади зі створенням механізму широкого дискусійного майданчика, яка з урахуванням зворотного зв'язку здатна бути гнучкою і релевантною викликам часу і стати реальним інструментом трансформації суспільства», – наголосив Д. Шимків.

Заступник глави Адміністрації Президента України зазначив, що лише «управління тим, що можна виміряти», можна вважати ефективним. «Стратегія-2020» передбачає механізм постійного моніторингу ефективності.

В обговоренні «Стратегії..» взяли участь представники громадських організацій, політичних партій, громадські діячі, експерти і науковці, представники бізнес-асоціацій та ЗМІ.

Д. Шимків повідомив, що створено сайт, присвячений реформам в

Україні, www.reforms.in.ua. На сайті представлено Національну модель управління реформами (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/news/31289.html>). – 2014. – 25.09; (<http://www.president.gov.ua/news/31305.html>). – 2014. – 29.09).

Аналітика

Т. Гранчак, заввідділу СІАЗ НБУВ

Закони 16 вересня в оцінках політиків, експертів, оглядачів

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила ініційовані Президентом П. Порошенком Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб-учасників подій на території Донецької та Луганської областей» і Закон України «Про особливий порядок самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», згідно з яким на три роки впроваджується особливий порядок самоврядування в окремих районах Донецької й Луганської областей України. Документами передбачено амністію сепаратистам, гарантію їхнього права на використання російської мови, зміцнення економічних зв'язків з російськими регіонами, формування народної міліції. Також згідно із Законом у регіоні мають бути проведені місцеві вибори 7 грудня цього року.

Крім того, Законом України «Про особливий порядок...» передбачається економічне відновлення Донбасу Україною. «Державна підтримка полягає у запровадженні відмінного від загального економічного режиму здійснення господарської та інвестиційної діяльності, спрямованого на відновлення об'єктів промисловості, транспортної та соціальної інфраструктури, житлового фонду, переорієнтацію промислового потенціалу, створення нових робочих місць, залучення інвестицій і кредитів для відновлення й розвитку об'єктів, розташованих в окремих районах», – сказано в документі.

«У законі про Держбюджет України щороку передбачаються видатки, що спрямовуються на державну підтримку соціально-економічного розвитку окремих районів. Україна гарантує визначення таких видатків загального фонду Держбюджету захищеними видатками, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень», – ідеться в документі (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52182).

Голосування за Закон відбувалося в парламенті за участі Президента П. Порошенка, який наполягав на необхідності його ухвалення, і в умовах «зачинених дверей» та вимкненого табло, що не дало змоги визначити поіменний склад тих, хто підтримав президентську ініціативу. Як зазначив із цього приводу оглядач «Дзеркала тижня» С. Рахманін, «голосування за законопроекти здійснювалося в закритому режимі, але за допомогою електронної системи голосування. Що, з погляду експертів, є порушенням

Регламенту, який передбачає або таємне голосування бюлетенями, або публічне, “кнопкове”. Крім того, ніхто зі спеціалістів не зміг згадати випадку, щоб Закон приймався у закритому режимі. І не зміг послатися на жодну статтю Регламенту (тим більше Конституції), яка дозволяє подібне... Така форма прийнятна для обговорення питань, що є військовою або державною таємницею. Закон таємницею бути не може. На те він і закон. Очевидно, таємницею хотіли зробити (і зробили в результаті) перелік тих, хто голосував “за”. Очевидно, хтось дуже не хотів знижувати свої шанси на переобрання. Ще напередодні голосування стало відомо, що ряд депутатів, які планують висувати свої кандидатури на мажоритарних округах, зробили закритий режим голосування обов’язковою умовою своєї лояльності» (http://gazeta.dt.ua/internal/kontrevolyuciya-prinizhennya_.html. – 2014. – 19.09).

Утім, як заявили представники фракцій ВО «Свобода» і ВО «Батьківщина», їхні депутати не голосували, на доказ чого піднімали вгору картки для голосування. «Фракція “Свободи” для того, щоб унеможливити спекуляції, не тільки не голосувала, але й ми витягнули картки, підняли їх догори», – заявив лідер «Свободи» О. Тягнибок. «Ми витягнули свої картки, для того щоб не було сумнівів про те, що ми не голосували», – зі свого боку заявив голова фракції «Батьківщини» Є. Соболєв. Можна з упевненістю стверджувати, що серед 277 депутатів, які надали свою підтримку ініційованому П. Порошенком законопроекту, опинилися комуністи, нинішні й колишні «регіонали», а також представники УДАРу, проте назвати точні прізвища наразі неможливо. Також народні депутати від «Батьківщини» і «Свободи» виступили із звинуваченнями в голосуванні за «особливий статус» окремих районів Донбасу на адресу тих депутатів від «Батьківщини», які ввійшли у виборчий список «Народного фронту» А. Яценюка.

Понад специфічне голосування за Закон України «Про особливий порядок самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» ЗМІ звернули увагу на зміну тексту документа. Як інформує «Українська правда», зміни стосувалися визначення території, на якій має діяти Закон. Згідно з новим трактуванням, території визначає керівник Антитерористичного центру. Наразі на сайті Верховної Ради розміщено таку трактовку ст. 1: «Згідно з цим Законом тимчасово, на три роки з дня набрання цим Законом чинності, запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, до яких належать райони, міста, селища, села в межах території, визначеної рішенням керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (далі – окремі райони Донецької та Луганської областей)». При реєстрації ст. 1 Закону звучала так: «Згідно з цим Законом тимчасово, на три роки з дня набрання цим Законом чинності, запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, до яких належать райони, міста, селища, села, що визначаються рішенням Верховної Ради України (далі – окремі райони

Донецької та Луганської областей)». Невідомо, у який саме момент було внесено такі правки, оскільки ще о 12:05, перед самим початком розгляду, згідно з даними сайту ВР, було оприлюднено першу версію тексту. Як розповіли «Українській правді» джерела, під час розгляду проектів на засіданні Верховної Ради змін до тексту Закону не було. Водночас співрозмовник заперечив, що правки могли бути внесені вже після голосування, і припустив, що вони могли бути внесені після реєстрації, але до їхнього розгляду Верховною Радою (<http://expres.ua/news/2014/09/17/114475-tekst-zakonu-osoblyvyu-status-donbasu-zaznav-zmin-zmi>. – 2014. – 17.09).

У Європі привітали результативне голосування Верховної Ради. У телефонній бесіді з П. Порошенком федеральний канцлер Німеччини А. Меркель однозначно підтримала важливість прийняття 16 вересня Верховною Радою Закону, який передбачає спеціальний статус для деяких районів Донецької та Луганської областей, і закону про амністію. Аналогічно з цього питання висловився і єврокомісар з розширення і європейської політики сусідства Ш. Фюле: «Україна виконує мінські угоди: закони про амністію і спеціальний регіональний статус є важливими кроками на шляху пошуку рішення конфлікту».

У свою чергу в Росії розглядають ухвалений 16 вересня Верховною Радою України Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» як крок у правильному напрямі, ідеться в заяві російського МЗС. За повідомленням, цей документ «відповідає духу домовленостей, зафіксованих у Женевській заяві Росії, України, США і Євросоюзу від 17 квітня, а також у Берлінській декларації від 2 липня».

Як заявили в МЗС Росії, ухвалений Закон покликаний створити необхідні умови для відновлення нормального життя в регіоні, забезпечити дотримання конституційних прав і свобод громадян. «Зокрема, можна позитивно оцінити ті положення Закону, які гарантуватимуть право мовного самовизначення кожного жителя в окремих районах Донецької і Луганської областей, розвиток в окремих районах Донецької та Луганської областей транскордонного співробітництва, спрямованого на поглиблення добросусідських відносин з адміністративно-територіальними одиницями Російської Федерації», – заявили в російському міністерстві. Це створює основу «для запуску змістовного конституційного процесу в Україні, включаючи початок діалогу з метою сприяння національному примиренню і порозумінню в цій країні», додали у відомстві.

У МЗС Росії заявили, що розраховують на виконання всіх положень Закону, оскільки «спроби відомих політичних груп в Україні скасувати його або змінити його суть знову відкинуть ситуацію до конфронтації» на Сході України (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/26590446.html>. – 2014. – 17.09).

На документ відреагували в самопроголошених республіках Донбасу. «Це законопроект для України. Для Донецької народної республіки закони

створює наш власний парламент», – заявив так званий перший віце-прем'єр самопроголошеної ДНР А. Пургін.

Зі свого боку так званий прем'єр-міністр самопроголошеної ЛНР Г. Ципкалов, коментуючи пропозиції влади України стосовно статусу Донбасу, заявив, що вибір уже зроблено – окрема Луганська народна республіка.

Щодо вітчизняного політикуму та експертного середовища, то оцінки прийнятого ВР Закону виявилися неоднозначними. Цілком передбачуваною стала схвальна оцінка документа з боку президентського оточення. Так, радник Президента О. Медведєв в ефірі 5 каналу заявив, що закон про статус окремих районів Донеччини й Луганщини відкриває дорогу до поступового звільнення захоплених терористами територій. На його думку, це – перший крок до повернення миру на Донбас. «Якщо почитати зміст цього Закону, то можна побачити, що він означає поступове повернення цих територій під суверенітет України – зараз вони не є підконтрольні Україні, зараз вони контролюються бойовиками. Здається, О. Тягнибок сказав, що це те, чого вимагав Путін – Путін вимагав федералізацію, визнання ЛНР і ДНР, а про них взагалі в тексті Закону не йдеться. ...Я розумію, що зараз передвиборна кампанія, а вона завжди посилює спокусу перекрутити і подати у викривленому світлі – тому, коли Закон буде оприлюднений, кожен, хто хоче, почитає – жодного страху, про який говорять, в цьому законі немає», – запевнив О. Медведєв.

Радник Ю. Луценко додав, що захоплені терористами території не утримуватимуть за рахунок держбюджету. Наголосив він і на правильній назві документа. У ньому йдеться не про особливий статус Донбасу, а про порядок самоврядування в його окремих районах. Ідеться про ті території, які контролюють терористи. На думку Ю. Луценка, завдяки ухваленим законам можна буде побачити, чи здатні Донецьк і Луганськ прогудувати себе самі (<http://www.5.ua/ukrajina/politika/item/393928-zakon-pro-osoblyvyi-status-donbasu-poverne-zakhopleni-terytorii-ukraini-radnyk-poroshenka>. – 2014. – 17.09).

Раніше ще один радник Президента І. Гринів запевнив, що закон про особливий статус Донбасу не легітимізує терористів. За його словами, жодних повноважень або визнання легітимності терористичних організацій ЛНР і ДНР у законі про особливий статус самоврядування в деяких районах Донецької та Луганської областей немає. Ідеться про надання більших повноважень лише окремим громадам, тобто сільським, селищним, місцевим радам. Також І. Гринів звернув увагу на те, що Закон має обмежений термін дії – три роки. Утім, у разі наведення там ладу раніше, Закон може втратити свою дію (<http://www.5.ua/ukrajina/politika/item/393916-zakon-pro-osoblyvyi-status-donbasu-ne-lehitymizuie-terorystiv-radnyk-poroshenka>. – 2014. – 17.09).

Вимушеним кроком через раніше укладені під тиском Заходу угоди в Мінську закони про амністію і про особливий статус Донбасу назвав в ефірі 5 каналу радник міністра внутрішніх справ А. Геращенко, а український військовий і політичний журналіст, лідер «Інформаційного спротиву»

Д. Тимчук зазначив, що вважає, що мирним шляхом проблему Донбасу не вирішити (теоретично можна дати Донбасу «свободу», а потім поступово повертати ситуацію під контроль, але такий сценарій явно не допустить Росія). Але для перемоги, за його словами, потрібна інша армія, яку Україні тільки належить створити. Тому закон про особливий статус – це три крапки, але ніяк не крапка (хоча залишається багато питань, наприклад щодо фінансування цих територій) (<http://gigamir.net/news/kyiv/pub1094645>. – 2014. – 16.09).

Прогнозовано негативну оцінку, особливо в контексті наближення виборів до Верховної Ради й посилення передвиборної боротьби, дали ухваленому ВР Закону лідери «Батьківщини», «Свободи» й Радикальної партії.

Зокрема, українець негативно стосовно ухвалених 16 вересня законів висловилися лідер ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко. «Закони, які щойно проголосовані, віддають частину території Донбасу під повне неподільне управління РФ. Немає ніякого сумніву, що після введення в дію цих законів буде встановлено повний контроль над частиною територій Донбасу саме тими терористичними угрупованнями, а також російськими військами, які фінансуються, підтримуються і були введені на територію України саме за вказівкою Путіна», – сказала Ю. Тимошенко.

Вона також зазначила, що вибори до місцевих органів влади, передбачені цим Законом, легалізують владу Росії на території Донбасу. «Ті частини Закону, що передбачають, ...що на цих територіях можуть бути створені силові структури – міліція, прокуратура... за участі виключно тих, хто сьогодні контролює частину Донбасу, говорить про те, що станеться легалізація тероризму, окупації... Окупацію легалізував український парламент. Але я ще раз заявляю, що партія “Батьківщина” за ці принизливі і ганебні речі не голосувала», – підкреслила Ю. Тимошенко (http://espresso.tv/news/2014/09/16/tymoshenko_poyasnyla__chomu_quotbatkivsc_hynaquot_proihnorovala_zakonoproekt_pro_quotosoblyvyy_statusquot_donbasu. – 2014. – 16.09).

Лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок застерігає стосовно того, що вибори до місцевих органів влади на Донбасі відбуватимуться із серйозними порушеннями, без гарантій безпеки дільничним виборчим комісіям і кандидатам. «На 9 листопада призначені місцеві вибори. Оскільки немає норми про роззброєння терористів і виведення російських військ з цієї території, то ми собі уявляємо, що ці вибори будуть проходити точно так же, а може, ще гірше, ніж проходили в Криму. Тому що жодна українська політична сила, жоден член дільничної виборчої комісії від державних українських політичних сил не зможе там працювати, оскільки у терористів буде залишатися зброя – і гарантувати безпеку буде неможливо. Жоден кандидат від наших політичних сил не зможе балотуватися», – сказав О. Тягнибок на брифінгу у вівторок, 16 вересня, у Києві.

Він так само, як і Ю. Тимошенко, вважає, що після виборів на Донбасі в органах місцевого самоврядування «бандити і терористи отримають повну

легітимність». «Це будуть знову вибори під дулом автоматів», – переконаний лідер «Свободи».

Він також зазначив, що цим голосуванням «перекреслено захист української мови, і взагалі там жодного слова немає про захист україномовного населення на окупованій території». «Чітко не позначені кордони, за якими повинна проходити ця лінія. Там лише написано “Донецька і Луганська області” і не визначені конкретні райони й конкретні населені пункти», – звернув увагу О. Тягнибок і підсумував, що ухвалення закону про спеціальний статус деяких районів Луганської та Донецької областей не представляє інтересів Української держави (http://www.newsru.ua/ukraine/16sep2014/tiagnubok_kritik.html. – 2014. – 16.09).

«Коли сьогодні ці території перебувають окупованими, а ми їм даємо право створювати свою міліцію, призначати своїх судів, прокурорів, особливий статус для російської мови, це означає тільки одне – Україна втрачає», – у свою чергу прокоментував ініціативу Президента лідер Радикальної партії О. Ляшко.

Обурення проти процедури ухвалення закону про особливий статус окремих районів Донбасу і змісту Закону висловив нардеп О. Доній, який назвав голосування 16 вересня «чорним днем українського парламентаризму». «У мене є всі підстави стверджувати, що були сфальсифіковані взагалі результати голосування, оскільки вперше навіть табло не показало, які картки депутатські голосують. Просто висвітилася цифра і надважливе голосування по фактично здачі Путіну частини України – фактично, порушення територіальної цілісності нашої країни, питання Конституції – воно було вирішено в таємниці від людей. Я цього не міг прийняти і публічно голосував проти і самого таємного голосування, і проти “путінських законів”», – підкреслив депутат.

Схожу думку висловила директор Української правничої фундації О. Сироїд, за словами якої законом про «особливий статус» Донбасу Україна фактично відмовилася від своєї юрисдикції, від державної присутності на цій території.

Директор Української правничої фундації додала, що цим Законом українська влада визнала: повноту влади на Донбасі мають люди, які там присутні, і вони формуватимуть там органи влади, невідомо на підставі яких законів, але при цьому взяла на себе відповідальність, зобов'язання фінансувати й утримувати ці території та угруповання (http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?zakon_pro_osobliviy_status_donbasu__tse_vidmova_vid_teritoriyi__siroyid&objectId=486470. – 2014. – 18.09).

З нею солідарний оглядач «Дзеркала тижня» С. Рахманін, який звертає увагу на те, що, відповідно до прийнятого Закону України «Про особливий режим...», «повноваження новообраних рад і посадових осіб не можуть бути припинені достроково. Як стверджують юристи, це означає, що, навіть якщо виникнуть нові обставини, ці органи й посадові особи продовжуватимуть виконувати свої обов'язки. Тобто одним розчерком пера Київ легалізував і

легітимував владу де-факто сепаратистських структур, надавши їм юридичні повноваження на роки, позбавивши Верховну Раду конституційного права розпуску місцевих рад».

«Особливий порядок» призначення керівників органів прокуратури й судів, що передбачає участь у цьому процесі місцевого самоврядування (читай: призначення їх сепаратистами й Москвою), прямо порушує загальний і чіткий порядок, визначений Конституцією.

Грубим порушенням є створення так званої народної міліції. У Законі України «Про міліцію» немає навіть згадування про такий орган. Стаття 9 Закону України «Про особливий порядок...» зазначає, що загони «народної міліції» «реалізують повноваження, передбачені для них законами України». Однак у жодному законі ці повноваження не прописані.

У порушення ст. 10 Конституції України на території окремих районів Донбасу встановлюється особливий статус російської мови, «фактично їй надається статус державної».

Оглядач робить висновок, що «де-факто і де-юре Українська держава наділяє юридичними повноваженнями сепаратистський регіон і, по суті, узаконює створення військової бази іноземної держави на території, яка є невіддільною частиною України. Умова виведення частин Збройних сил Російської Федерації (присутність яких не оспорується ніким, крім самої Москви) не фігурує ні в зазначених законах, ні в мінських угодах. Які, до речі, не мають юридичної сили, що, утім, не завадило авторам Закону послатися на них у Пояснювальній записці.

Якщо називати речі своїми іменами, Київ дав фактичну згоду на те, щоб незаконні воєнізовані формування набули легального статусу – “народна міліція”. Щоб суди й органи прокуратури, які формально не припинили свого існування, отримали мандат від Києва, при цьому йому не підпорядковуючись» (http://gazeta.dt.ua/internal/kontrrevolyuciya-prinizhennya-_html. – 2014. – 19.09).

Своє занепокоєння з приводу ухвалених законів 16 вересня висловили комбати «Миротворця» А. Тетерук і «Київ-1» Є. Дейдей. За їхніми словами, пункти Закону про так званій «особливий статус» викликають питання і в їхніх підопічних. Зокрема, А. Тетерук, командир батальйону «Миротворець», наголосив: «Мене як командира міліцейського батальйону цікавить питання створення народної міліції. Цілком зрозуміло, що там вчорашні злочинці, які взяли до рук зброю і чинили геноцид проти власного народу. Ні для кого не секрет, що вони займалися розбоєм, переділом власності, і про це знають люди, які там знаходилися і знаходяться».

«Жоден терорист, жоден злочинець, який стріляв у наших солдатів, який катував, мучив, знущався над нашими бойовими братами, не повинен бути амністований, виправданий. Ми цього не дозволимо», – запевнив Є. Дейдей, командир батальйону «Київ-1» (<http://ua.euronews.com/2014/09/17/ukraine-military-commanders-to-run-for-elections>. – 2014. – 17.09).

На відміну від тих, хто однозначно підтримав ухвалений ВР Закон України «Про особливий статус...», і тих, хто виступив з його різкою

критикою, дещо суперечливою виявилася реакція стосовно ухваленого документа з боку Прем'єр-міністра А. Яценюка, який, з одного боку, підтримав президентську ініціативу, у тому числі й забезпечивши голосування за закон депутатів-«народофронтців», а з іншого – дав зрозуміти, що в ухваленій редакції уряд Закон не виконуватиме. «Забирати гроші у Львова, Полтави, Києва, Житомира, у пенсіонерів України, у медиків, вчителів і відправляти на відновлення територій, які не контролюються Україною, і які будуть розкрадені російськими терористами, уряд не буде», – заявив А. Яценюк на засіданні уряду в середу, 17 вересня.

Він доручив Міністерству фінансів підготувати проект закону про створення спеціального фонду для відновлення окремих територій Донецької і Луганської областей за рахунок фінансування українських олігархів, міжнародної донорської допомоги й коштів держбюджету, якщо вони будуть отримані з податків із цих територій.

Щодо ухваленого Верховною Радою України закону про особливий статус окремих територій Донецької і Луганської областей А. Яценюк сказав: «Було два варіанти – поганий і дуже поганий. Вибраний поганий варіант, і ми зараз повинні в рамках цього приймати рішення, як далі з цим жити».

Він підкреслив, що категорично виступає за мир: «Мир потрібен країні, мир потрібен українцям. Надто дорого нам коштує війна. Те, що безцінне, – це ціна людського життя. Дуже багато українців, які йшли боронити державу, загинули, сім'ї залишилися без батьків, синів, без годувальників. Через російських бандитів загинуло багато мирних жителів. Тому ціна надто висока. Кожен день війни нам коштує 80 млн грн. І тому в Україні треба встановити мир.

Але хочу відверто сказати, яка ціна цього миру. І легалізувати ДНР і терористів ДНР і ЛНР ніхто не дасть. Принаймні це моя політична позиція. Не за це боролися», – наголосив А. Яценюк.

Глава уряду зазначив, що цей Закон передбачає обов'язок уряду України й держави фінансувати з Державного бюджету України на 100 % усі видатки з відновлення окремих територій Донецької і Луганської областей.

Він нагадав, що на територіях, контрольованих Україною, уряд виплачує всі заробітні плати, пенсії, соціальні видатки: «Незважаючи на те що ми звідтіля не піднімаємо доходів – не платять податки. І ситуація погіршується з кожним днем. Тому норма Закону про те, що уряд зобов'язаний фінансувати відновлення тих територій Донецької і Луганської областей, які контролюються російськими терористами, і не має права скорочувати витрати на таке відновлення, навіть якщо скорочуються витрати по іншим регіонам, мною розуміється наступним чином. Я дав доручення Міністерству фінансів підготувати відповідний проект закону про створення спеціального фонду відновлення окремих територій Донецької і Луганської областей, який повинен наповнюватися з пожертв і фінансування від українських олігархів, міжнародної донорської допомоги, – і в нас буде проведена відповідна донорська конференція».

А. Яценюк наголосив, що уряд зможе виділяти на ці території кошти з

державного бюджету, якщо Україною буде повністю відновлено контроль «над всією територією, підприємства почнуть працювати і платити податки в центральний бюджет». «Формула запропонована дуже чітка: скинулися і відновлюйте. Всі разом. А не за рахунок зменшення і скорочення витрат цілої України. Чесно і справедливо», – підкреслив глава уряду.

Коментуючи пункт Закону про так звану народну міліцію, А. Яценюк зазначив, що уряд не був учасником переговорів і підготовки документа: «Тому я хочу чітко задекларувати, що будь-які збройні формування, міліцейські підрозділи, народні й муніципальні міліції повинні діяти виключно в межах і в спосіб, визначений законами України. Юрисдикція українського законодавства повинна розповсюджуватися на всю територію Української держави і на всіх правоохоронців і службовців» (<http://1tv.com.ua/uk/specialnews/2014/09/17/37129>. – 2014. – 17.09).

Згодом озвучену А. Яценюком позицію Кабміну підтвердив в ефірі «Першого національного» міністр юстиції П. Петренко. За його словами, уряд не виконуватиме закон про особливий статус Донбасу в прийнятій редакції. Це стосується норми Закону про фінансування цих регіонів з держбюджету, формування міліції, суддівського і прокурорського корпусу, проведення виборів.

Міністр юстиції вважає, що закон про особливий статус деяких районів Донецької та Луганської областей потребує змін. «Ті положення, які є в Законі, які вніс Президент, їх дійсно потрібно змінювати», – сказав міністр і підкреслив, що в прийнятій редакції Кабінет Міністрів виключає виконання цих положень Закону (http://vgolos.com.ua/news/minyust_kabmin_ne_bude_vykonuvaty_zakon_pro_osoblyvyu_status_donbasu_157786.html. – 2014. – 20.09).

Поки уряд розробляє механізми, які дали б йому змогу не виконувати певних пунктів закону про особливий статус окремих районів Донбасу, окремі політики вже заявили про намір скасувати весь Закон. Зокрема, з такою заявою виступив лідер партії «Об'єднання “Самопоміч”», мер Львова А. Садовий. «Ці райони сьогодні є під фактичною окупацією. І так це треба називати, а не давати їм більші права, ніж іншим українцям», – наводять слова А. Садового на сайті партії.

Об'єднання «Самопоміч» вимагає розширити дії Закону про окуповані території на захоплену частину Донбасу, а також «з метою безпеки максимально ізолювати цю територію від решти країни».

На сьогодні, наголошується в повідомленні, відповідно до Закону України «Про окуповані території» такий статус має лише територія Криму.

У свою чергу народні депутати фракції «Батьківщина» також вимагають скасувати ухвалені 16 вересня на закритому засіданні Верховної Ради закони про особливий статус окремих районів Донецької та Луганської областей і про недопущення покарання терористів. Відповідні постанови про скасування зазначених законів зареєстрували народні депутати «Батьківщини» І. Кириленко, Ю. Одарченко та Р. Ілик, повідомляє прес-служба партії. У пояснювальних записках до проектів постанов зазначається,

що на закритій частині пленарного засідання Верховної Ради відбулося голосування з грубими порушеннями Конституції України й Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

«Голосування відбулося за допомогою електронної системи для голосування у таємному режимі. Таким чином була прихована інформація щодо персонального голосування кожного депутата, що ставить під сумнів достовірність результатів голосування, та порушено принципи відкритості роботи Верховної Ради України», – наголошують автори постанов.

«Під час голосування відбувалося використання чужих карток іншими народними депутатами України. Таким чином результати голосування не відповідають дійсному волевиявленню народних депутатів України у зв'язку із порушенням принципу особистого голосування», – ідеться в пояснювальній записці.

Також депутати зазначають, що голосування в цілому за ухвалення законопроекту можливе лише за умови, що від народних депутатів України не надійшло жодного зауваження. «Такі зауваження надходили від народних депутатів, що виключало голосування за законопроект у цілому, – підкреслюють вони. – На пленарному засіданні було зазначено про дані порушення, але Головою Верховної Ради України вони були проігноровані».

Автори постанов вказують, що відповідно до ч. 1 ст. 48 Регламенту рішення Верховної Ради України можуть бути скасовані до підписання відповідного акта (<http://www.newsru.ua/ukraine/16sep2014/vidminyty.html>. – 2014. – 16.09).

Нагадаємо, у зв'язку з цим Голова ВР О. Турчинов поки що не поставив свого підпису під документом. Те ж стосується закону про амністію. Про це О. Турчинов заявив у програмі ТСН на «1+1». «Мені профільний комітет ще не дав ці закони на підпис. І вони ще не вийшли з Верховної Ради, тобто я їх ще не підписав», – сказав Голова ВР.

Водночас О. Турчинов зауважив, що підпише закон про особливий статус Донбасу тільки в редакції, яка була ухвалена ВР на закритому засіданні. «Мав розмову з Президентом і повідомив йому, що у зв'язку з тим, що під час розгляду питання (про статус Донбасу. – Авт.) не було жодної інформації, що вже є закон у новій редакції. Я можу підписати тільки той закон, який вже проголосований у Верховній Раді», – сказав спікер.

Отже, коментуючи ухвалений Верховною Радою закон про особливий статус територій у Донецькій і Луганській областях, політики й експерти погоджуються з тим, що це вимушений крок, який засвідчив вразливість української сторони у збройному конфлікті з Росією. Ніхто також не плекає особливих ілюзій стосовно тривалості перемир'я на Донбасі й готовності сепаратистів зі свого боку виконувати цей Закон. Водночас усі впевнені в тому, що пауза у військових діях була необхідна Україні для перегрупування сил і мобілізації світової спільноти на більш дієву допомогу й жорсткіші санкції щодо Росії.

У статті для «Дзеркала тижня» журналіст Ю. Бутусов заявляє, що Україні треба використати зменшення інтенсивності боїв для того, щоб

проаналізувати численні помилки і зробити кадрові висновки.

Відповідальність за відсутність системних заходів для захисту держави й повторення тих самих помилок автор покладає на міністра оборони В. Гелетея, голову Генштабу В. Муженка і Верховного головнокомандувача П. Порошенка.

Серед основних провалів Президента у військовій сфері оглядач називає ставку на дипломатичне врегулювання конфлікту на шкоду військовому, відсутність структури керування, розвідки, ефективного забезпечення й логістики, а також неефективну мобілізацію та небажання звільнити В. Гелетея і В. Муженка.

«Україна веде народну війну проти окупантів. І в цій війні народ деморалізують не жертви, а помилки та безглузді втрати, корупція та безгосподарність, брехня та некомпетентність, відсутність відповідальності та безкарність злочинців у погонах та без погонів», – пише автор. Президента він закликає «говорити» з армією (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/press_review/2014/09/140920_press_20sept_hk.shtml. – 2014. – 20.09).

Оглядач А. Марциновський зі свого боку констатує, що погрозами повномасштабної війни В. Путін зміг добитися від П. Порошенка ухвалення закону про особливий статус самоврядування на окупованих територіях Донбасу. При цьому він отримав подвійну перемогу: значно зросла недовіра українського суспільства до діючої влади. «Шахрайське таємне голосування у парламенті вивернуло назовні й виставило на загальний огляд всю гнилу сутність нинішнього тимчасового українського політикуму. Але якщо шантажист досягає успіху, він використовуватиме цей метод знову й знову. Що більше прогинатимуться Україна і Захід, то міцнішатиме тиск Путіна, множитимуться його вимоги та претензії, – прогнозує А. Марциновський. – Для зриву ратифікації Угоди про асоціацію або коригування її тексту він тиснутиме на слабкі ланки Євросоюзу. На жаль, у ЄС є схильні до прогину держави.

З Україною Кремль і далі говоритиме, погрожуючи війною і накопичуючи на кордоні війська. Можна очікувати, що Путін активно використовуватиме скандальний закон про особливості самоврядування на окупованих територіях у разі набрання ним чинності. Порошенко та Яценюк можуть скільки завгодно розповідати про те, що Закон може і не виконуватися, але для Москви це вже інструмент або ж новий плацдарм для розвитку наступу».

Перекладаючи з дипломатичної мови заяву російського МЗС стосовно того, що ухвалення Закону «створює основу для запуску змістовного конституційного процесу в Україні, включаючи початок діалогу з метою посприяти національному примиренню та згоди в цій країні», він робить висновок, що Кремль бачить у документі сходинку до зміни української Конституції в напрямі федералізації чи іншої форми внутрішнього устрою, яка б сприяла втраті Києвом контролю над Півднем і Сходом України.

«Не треба мати ілюзій, – застерігає А. Марциновський

(http://gazeta.ua/ru/articles/marcinovskij-anatolij/_santazh-so-storony-putina-budet-usilivatsya/581976. – 2014. – 19.09). – Задобрення Путіна шляхом поступок з боку України, відсутністю військової допомоги з боку Заходу чи достатніх санкцій відносно Росії не вирішить проблеми. Сьогодні кремлівський фігур захотів особливого статусу для окупованих районів Донбасу і відкладання застосування Угоди про асоціацію, завтра вимагатиме визнання окупації Криму, потрібних йому кадрових призначень чи ще чогось іншого. Зрозуміло, зруйнований Донбас його не цікавить.

Президенту Порошенку та всім, хто нині при владі треба припинити сіяти упадницькі настрої, навести лад у Збройних силах, почати справді жити по-новому, заручитися підтримкою суспільства, на яке вони дедалі менше зважають. Звісно, поганий мир кращий за добру війну, проте країну можна втратити і мирним шляхом. Можливо, саме на це й розраховує Путін, вимагаючи поступок і досягаючи їх. Це не повинно стати сталою тенденцією».

О. Ворошилов, канд. ист. наук, старш. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Украина – Запад: перспективы военного сотрудничества

В нынешних условиях фактически открытого военного вторжения РФ в Украину вопрос военного сотрудничества нашего государства с западными странами, а еще точнее – оказания Западом военно-технической помощи Украине – становится одним из приоритетных.

Именно на этом аспекте внешней политики неоднократно акцентировало внимание украинское руководство.

В частности, Председатель Верховной Рады А. Турчинов отмечал настоятельную необходимость для Украины активизировать переговоры на международной арене, «мобилизовать все дипломатические возможности», чтобы «вопросы военно-технической помощи нашей стране стали реалиями ближайших дней».

Со своей стороны Президент П. Порошенко констатировал, что, благодаря усилиям украинских представителей, мы вышли сейчас на максимально возможный уровень сотрудничества с Североатлантическим альянсом, который только может быть со страной – не членом НАТО.

Существенные ожидания относительно подвижек в данном вопросе связывались в Украине с саммитом НАТО, состоявшемся в Ньюпорте (Уэльс) 4 сентября, в ходе которого прошло заседание комиссии Украина – НАТО (в нем принимали участие Президент Украины и лидеры государств-членов). После завершения заседания Президент П. Порошенко заявил, что достиг договоренности о военно-техническом сотрудничестве со странами-членами НАТО, в том числе о поставках нелетального и летального вооружения. Вместе с тем глава Украинского государства подчеркнул, что эта договоренность достигнута не с Альянсом в целом, а с конкретными

странами-участницами НАТО (как пояснил в данной связи генсек Альянса А. Фог Расмуссен, такое решение должна принимать самостоятельно каждая страна-член НАТО). Правда, он не уточнил, с какими именно.

«Фактически каждая страна констатировала результат наших двусторонних консультаций относительно помощи Украине. В первую очередь, это касается помощи в военно-техническом сотрудничестве, причем, как нелетальном, так и летальном оружии, включая высокоточное оружие», – сказал П. Порошенко по итогам заседания комиссии Украина-НАТО в Ньюпорте.

Президент также заверил, что Украина будет углублять сотрудничество с НАТО в секторе обороны и безопасности посредством программы развития и наращивания потенциала, сосредотачиваясь на реформах Вооруженных сил Украины и других силовых структур.

Со своей стороны генеральный секретарь НАТО А. Фог Расмуссен заявил, что союзники окажут помощь Украине в размере 15 млн евро. Также Альянс подготовил пакет мер, предусматривающих помощь Киеву в различных сферах: кибербезопасности, логистике, специальных коммуникационных и командных программах. Страны НАТО будут помогать и раненым солдатам, а также окажут помощь в вопросе реформирования оборонной сферы Украины.

В целом же саммит НАТО принес Украине заверения в поддержке Альянса, шансы на двустороннюю военную помощь от стран-членов и содействие через специально созданные трастовые фонды, средства из которых пойдут на модернизацию армии и социальную поддержку воинов.

Кроме того, организация позволила своим странам-членам продавать Украине нелетальное вооружение.

Но, по мнению В. де ла Салла из Университета в Тренто, сейчас немногие захотят это делать. «Оружейные рынки и так растут, поэтому нет смысла злить Россию. Тем более прибыли от этого будут не так велики», – считает эксперт.

Наконец, чтобы подбодрить Киев, на саммите говорили о введении новых санкций против России. Президент Франции Ф. Олланд даже объявил, что отказался поставлять Москве уже почти достроенные вертолётоносцы серии «Мистраль». Хотя позже в Париже заявили, что контракт на сумму 1,6 млрд дол. пока только приостановлен, но не отменён окончательно.

В то же время, по мнению министра иностранных дел Украины П. Климкина, в НАТО отсутствует консенсус относительно предоставления военной помощи Украине. «НАТО готово помочь Украине. Вместе с тем нужно понимать, что там нет окончательного консенсуса как далеко Альянс может зайти в вопросе этой помощи», – подчеркнул П. Климкин. Он отметил, что работа идет. В частности, повышается уровень украинского войска, что бы оно могло взаимодействовать с Альянсом, идет военно-техническое сотрудничество и др. Но «НАТО не готово на сегодня с точки зрения внутреннего консенсуса помогать нам войсками на территории Украины», – сказал он.

Со своей стороны, как считает Дж. Форбриг, аналитик Фонда Маршалла в США, саммит НАТО в Уэльсе показал: Альянс пока не знает, что делать с Украиной, Ближним Востоком, да и с самим собой. Он, в частности, отмечает, что «после открытого вторжения России в Восточную Украину ...многие на Западе требуют оказать военную помощь украинской армии. Этот вопрос также обсуждался странами-членами НАТО, но только в кулуарах саммита в Уэльсе и без принятия каких-либо решений».

Эксперт прогнозирует, что любая военная или технологическая помощь Украине столкнется с сопротивлением со стороны многих государств, не говоря уже об экономических санкциях против России: «Некоторые страны опасаются, что прямая военная помощь станет причиной новой эскалации конфликта в Украине и вторжения РФ. А главное, она может втянуть НАТО в военный конфликт с Москвой напрямую. Наконец, для отдельных стран, таких как Германия, для начала военных поставок необходимо одобрение парламента, а это длительный процесс с дебатами и голосованиями».

Впрочем, отмечает Дж. Форбриг, в случае продолжения российской агрессии позиция Альянса может измениться. И первым шагом помощи Украине может стать обмен разведывательной информацией.

В целом же, по его мнению, было наивно думать, что саммит в Уэльсе примет конкретные решения о любой военной помощи Украине. «Помощь вам (Украине. – Ред.) очень ограничена. Надо понимать: на Западе вполне отдают себе отчет, что вторжение уже произошло, причём началось оно чуть ли не с аннексии Крыма. Единственный реальный ответ Альянса оказался смехотворным: любое сотрудничество с Россией, в том числе в Совете Россия – НАТО, было остановлено. Всё остальное упирается в очевидный факт – Украина не является членом организации, и положения Североатлантического договора к ней не применяются. Даже полномасштабное вторжение России не изменит этого факта. Возможно, появятся новые санкции или помощь материалами, но непосредственного участия в конфликте не будет».

Впрочем, большинство украинских экспертов и политологов позитивно оценивают договоренности Президента П. Порошенко со странами-членами НАТО, достигнутые во время саммита Альянса в Уэльсе.

В частности, первым положительным пунктом стало признание странами НАТО агрессии со стороны России в отношении Украины, отмечает политолог, директор Агентства моделирования ситуаций В. Бала.

Это признание, добавил директор Института внешней политики Дипломатической академии Г. Перепелица, говорит о том, что такая формулировка ляжет в новую концепцию НАТО, которая будет принята после саммита в Уэльсе. «И в этой концепции будут прописаны кардинальные изменения политики НАТО. Во-первых, то, что российская агрессия является главной военной угрозой для всей международной безопасности в целом, и для евроатлантической безопасности в частности. Это означает, что НАТО изменит формат своих отношений с Россией со стратегического партнерства на стратегию регионального сдерживания

агрессии РФ. ...Сменив свою функцию по поддержанию коллективной безопасности на оборонительные задачи, Альянс таким образом воспринимает Россию как вероятного противника», – отметил Г. Перепелица. Он добавил, что для воплощения в жизнь новой оборонной функции будет значительно усилена военная составляющая НАТО, будут увеличены военные бюджеты стран НАТО, будут построены военные базы НАТО, будет создан штаб и силы быстрого военного реагирования, в частности на территории Польши. «Это уже очень мощный заслон относительно таких агрессивных намерений России. И, соответственно, в такой ситуации НАТО будет рассматривать Украину не как партнера, а как форпост своих позиций на восточных границах. Следовательно, ключевым критерием станет военно-стратегическое значение положения Украины», – отметил Г. Перепелица.

Такое оборонное видение ситуации дает Украине больше шансов быть принятой в НАТО, отметил эксперт. «Это дает нам возможность снять существующие преграды. Говорят: у вас неправильно реформирована армия, у вас конфликт с Россией, аннексирована территория. Главным критерием будут не политические, как сейчас, а военно-стратегический критерий», – считает Г. Перепелица.

Вторым положительным сигналом для Украины стало не возражение НАТО по военно-технической помощи со стороны стран-членов Альянса, подчеркнул В. Бала. «Непосредственно само НАТО не будет этого делать, но как страны-участницы – оно не только не будет против, а, возможно, даже будет поощрять. И в этом смысле позитивный сигнал пойдет еще дальше, потому что ситуация будет развиваться так, что, кроме помощи в контексте усиления Вооруженных сил и в реформировании, еще будет реальная техника», – считает эксперт. Он отметил, что в первую очередь Украине нужны высокоточное оружие и то, «которое сможет сбивать самолеты», поскольку в России их очень много. «Их количество значительно превосходит даже самолеты Англии и Франции вместе взятые», – отмечает В. Бала.

Г. Перепелица в свою очередь отметил, что НАТО не будет оказывать Украине прямую военную помощь, пока она не станет союзником, однако дало странам-членам разрешение на оказание военной помощи Украине, степень которой страны будут определять на национальном уровне. Относительно обещанного оружия, Г. Перепелица отметил, что Украине в первую очередь нужно летальное. «Но я не думаю, что дадут высокоточное оружие страны НАТО. Тем более, что Германия уже предварительно отказалась оказывать помощь. Франция тоже явно не будет предоставлять такой помощи, поскольку они очень заинтересованы в сохранении лица Путина. Но такие страны, как Норвегия, Канада, Польша, Румыния ... Румыния уже согласилась предоставить такую помощь», – сказал Г. Перепелица.

В свою очередь политолог Т. Березовец назвал договоренности П. Порошенко с НАТО и странами-членами Альянса очень выгодными и беспрецедентными, «поскольку здесь заложены четыре траста (трастовые

фонды, которые будут способствовать решению вопросов логистики, коммуникации, киберпреступности, социальной реабилитации раненых. – Ред.), которые будут наполнять союзники». «Второе – то, что будут созданы программы закупки оружия в таких странах как Канада, США, Литва и Польша, как минимум. ...Очевидно, что круг этих стран будет постоянно расширяться», – отметил Т. Березовец.

Впрочем, после ряда заявлений представителей украинских властей о том, что в ходе саммита НАТО в Уэльсе удалось договориться с рядом стран-членов Североатлантического альянса о прямых поставках вооружения, министр обороны США Ч. Хейгел опроверг данную информацию.

Также информацию о договоренностях по поставкам в Украину оружия опровергли Италия, Норвегия и Польша.

Следует отметить, что особые надежды в данном вопросе традиционно можно было возлагать на Польшу как государство, которое уже длительное время по сути исполняет роль «украинского эмиссара» в Европе.

Так, накануне саммита НАТО президент Польши Б. Коморовский признал вторжение РФ в Украине, выступил в поддержку усиления санкций против России и призвал предоставить Украине помощь в военно-технической сфере. «Мы считаем, что абсолютно необходима реакция целого западного мира в формуле НАТО и ЕС в двух сферах: остановки России посредством санкций и общая и всесторонняя поддержка для Украины, в том числе, в военно-технической сфере», – заявил Б. Коморовский.

Министр обороны этой страны Т. Семоняк также заявил об отсутствии каких-либо препятствий для продажи оружия Украине. Министр отметил, что украинская власть может свободно покупать оружие, поскольку не существует никакого запрета на его поставку, и Украина сама должна обратиться к Польше, если заинтересована в закупке какого-либо вооружения.

Однако 19 сентября новый премьер-министр Польши Е. Копач заявила, что Варшава не планирует вмешиваться в конфликт в Украине и не намерена поставлять Киеву вооружение. «Я считаю, что мы не должны становиться активным участником этого вооруженного конфликта. Польша должна вести себя как разумная женщина: главное – это наша безопасность, наша страна, наш дом и наши дети», – заявила Е. Копач. «Это не значит, что мы будем находиться в стороне от решений ЕС. Наоборот, если большая европейская семья решит помочь Украине, мы обязательно должны будем принять в этом участие», – добавила она.

Впрочем, о готовности помочь Украине заявила Австралия. В частности, в телефонном разговоре с Президентом Украины австралийский премьер Т. Эббот сообщил, что австралийское правительство готово выделить 1 млн долл. США на гуманитарную помощь для Украины через Международный комитет Красного Креста, а также рассмотрит возможность углубления военно-технического сотрудничества и, как первый этап, направит в Украину партию военного снаряжения и средств утепления. Также Австралия готова

начать программы по обучению, тренировкам и оснащению украинских военнослужащих.

Еще одним важным событием в плане развития сотрудничества Украины с Западом в военной сфере стал рабочий визит Президента П. Порошенко в США 18 сентября, в ходе которого он прямо призвал оказать Украинскому государству военную помощь.

В частности, выступая в Конгрессе США, Президент П. Порошенко заявил, что цель Украины – не выиграть войну, но установить и поддерживать мир, для чего стране необходимо больше мировой политической поддержки и оружия.

Основной месседж выступления: помочь украинцам, так как сейчас в мире нет «крайней хаты». Угроза для НАТО более чем реальна, и ее можно остановить еще на украинской территории усилиями тех стран, которые обещали Украине помощь, когда та отказывалась от ядерного оружия. П. Порошенко подчеркнул, что Украине нужен статус страны-партнера. «Тысячи украинских солдат сейчас под обстрелами на передовой. Я прошу мир признать это и помочь им. Они требуют больше, чем политической поддержки. Им нужно военное оборудование – как вспомогательное, так и собственно оружие. Одежда и приборы ночного видения – это важно. Но никто еще не выигрывал войны одеялами», – отметил П. Порошенко.

Отчасти призыв главы Украинского государства был услышан. В частности, Белый дом сообщил, что правительство США приняло решение о помощи украинским военнослужащим на сумму 116 млн дол. в виде оборудования и обучения в вопросе контроля границы. В числе оборудования, правительство США планирует, в частности, представить Украине бронежилеты, шлемы, транспорт, тепловизоры, приборы ночного видения, спецтехнику, рации, патрульные лодки, палатки, радары, обмундирование.

Президент Украины в связи с этим заявил, что договоренности с США не включают поставки тяжелых вооружений в страну, но Украина может получить это оружие из других стран. «Мы просили о серьезном увеличении нашего сотрудничества в области обороны и безопасности с Соединенными Штатами, и президент Обама сказал “да”. И у меня нет никакого разочарования в связи с этим», – сообщил украинский Президент, выступая в эфире телеканала CNN после встречи с американским лидером.

Он подчеркнул, что удовлетворен достигнутыми договоренностями. «Они не включают поставки смертоносного оружия из США, но у нас есть возможность получить его от других стран», – заявил П. Порошенко, отметив, что конфликт в стране невозможно решить только военным путем.

Кроме того, Палата представителей конгресса США приняла резолюцию в поддержку Украины. Данный документ призывает администрацию США и американских союзников к оказанию помощи Украине, в том числе военным снаряжением и разведданными, а также другой «нужной информацией».

Также конгрессмены работают над вторым, более значительным, документом по Украине – Актом по оказанию помощи Украине в сфере

безопасности. Этот документ должен уполномочить президента США сотрудничать с правительством Украины в сфере оценки состояния системы безопасности страны, военной составляющей и предоставлении помощи для защиты украинского мирного населения от сепаратистов, поддерживаемых Россией.

Следует также отметить, что в Сенате США находится законопроект, которым предусматривается предоставление нашему государству 350 млн дол. на тяжелое вооружение. Данный законопроект слушался только в комитете Сената, когда он выйдет на голосование, неизвестно. Сами сенаторы и члены Конгресса на следующий день после встречи с П. Порошенко ушли на каникулы, чтобы принять участие в предвыборных кампаниях. «Но то, что такой законопроект зарегистрирован, это тоже очень важно, потому что это показывает, что и демократы, и республиканцы и в Сенате, и в Конгрессе поддерживают такую помощь Украине, и Обама может свободно принимать решения на эту тему, не боясь негативных последствий для себя в своей стране. А все инструменты оказать помощь Украине, в том числе оружием, у американского президента есть», – говорит корреспондент «Голоса Америки» Р. Петрычка.

В то же время президент США Б. Обама отказался предоставить Украине статус основного союзника США без членства в НАТО. При этом, как разъяснил П. Порошенко, Б. Обама сказал «нет», потому что между США и Украиной уже есть особый статус двустороннего сотрудничества. По словам Президента Украины, «уровень безопасности и обороны сотрудничества намного выше, чем просто статус крупного, не входящего в НАТО, союзника, например, Аргентины, и мы работаем в особом статусе стратегического партнера Соединенных Штатов в вопросах обороны и безопасности».

По убеждению украинских специалистов, особый статус военного партнера США не помешал бы Украине, но его отсутствие не является трагедией, зато скорее может считаться условностью.

Так, экс-министр иностранных дел Украины В. Огрызко подчеркнул, что такой шаг США был бы полезным и благоприятным в условиях взятого Украиной курса в НАТО, но «отказ от этого статуса не является трагическим и роковым». «В случае, если украинская сторона будет выполнять все то, что есть в годовых национальных программах сотрудничества с НАТО, то мы очень быстро подойдем к возможности подать заявку на членство», – заверил В. Огрызко.

Кроме того, он напомнил о Хартии о стратегическом партнерстве между Украиной и США, которая была подписана в декабре 2008 г. и которая существенно подняла уровень отношений между государствами, поскольку предполагает очень тесное сотрудничество во всех сферах, включая и политику безопасности. «К сожалению, там нет прямой ссылки на то, что в случае агрессии США предоставят нам прямую военную помощь, но степень других форм сотрудничества чрезвычайно высока», – сказал В. Огрызко. При этом, по его мнению, выполняя годовые программы с НАТО и наполняя

реальной сотрудничеством Хартию с США, Украина будет получать в плане безопасности не менее, чем любая другая страна, которая имеет отдельный особый документ в сфере безопасности с США.

В. Огрызко также отметил, что в США просто побоялись предоставлять Украине спецстатус из-за России. По его мнению, Россию на Западе воспринимают как «обезьяну с ядерной гранатой». «Она является непрогнозируемой, неуправляемой и грозит всем остальным. С ней надо обращаться максимально осторожно для того, чтобы эту гранату как-то попытаться забрать, а потом, собственно, нейтрализовать и саму обезьяну. Этот процесс сложный и резкие движения могут обезьяну спровоцировать», – отметил экс-министр.

Экс-министра в мысли о небольшой значимости спецстатуса поддержал и директор Научного информационно-аналитического Центра НАТО А. Белоус. В частности, он назвал статус особого партнера США условностью, не стоящей большого внимания. «Внимание нужно обращать на конкретные дела. Например, мы уже видим, что США начали принимать решения о предоставлении помощи Украине», – подчеркнул он.

Одновременно научный директор Института евроатлантического сотрудничества А. Сушко отметил, что отказ в предоставлении Украине статуса военного партнера свидетельствует о чрезмерной осторожности Б. Обамы в политике. «По большому счету, это не фундаментальная вещь, которая решила бы все наши проблемы. Это был бы символический шаг, который бы поставил Украину в один ряд с другими союзниками США. Пока мы видим, что в администрации Обамы нет той степени доверия на длительную перспективу, ведь этот статус предоставляется на долгую перспективу», – пояснил эксперт.

Оценивая нынешний уровень украинско-американского сотрудничества в военной сфере, руководитель Центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко отмечает, что «официально предоставленная помощь – только первый транш. Это сигнал России, что США поддерживает Украину. Понятно, что Обама будет действовать по-другому в случае возобновления военной агрессии России в Украине».

Тем не менее, добавляет политолог, в настоящее время Б. Обама не готов к предоставлению Украине военной помощи, и здесь сказывается «психологический комплекс президента США». «Дело в том, что когда Обама только стал президентом США, была совершена, на мой взгляд, колоссальная ошибка – ему авансом дали Нобелевскую премию мира, хотя он на тот момент ничего для дела мира не совершил. Но с тех пор он носит эту корону миротворца, наверное, даже во сне ее не снимает. Обама, по-видимому, считает, что если сейчас дать Украине оружие и статус главного союзника вне блока НАТО, то это приведет только к обострению кризиса. Более того, по его мнению, это может означать, что США будут втягиваться в данный конфликт, и завтра им придется воевать, а он воевать с Россией не хочет», – объясняет эксперт, добавляя, что Б. Обама устраняется и от разрешения многих других конфликтов на карте мира.

В то же время, отмечает В. Фесенко, Президент Украины, зная о разнице в позициях президента США и Конгресса, основным акцент во время визита в США сделал именно на Конгресс. А, как показывает история, в ряде случаев Конгрессу удастся «додавить» президента США по некоторым спорным вопросам.

«Эмоциональное, яркое выступление президента Украины в Конгрессе – это воздействие на американский парламент и на американское общественное мнение. В ноябре в США выборы в Конгресс, и думаю, что в их результате могут быть усилены позиции тех политических сил, которые выступают за расширение и усиление помощи Украине, в том числе и военной. И мы знаем, что как раз в Сенате был принят законопроект о том, чтобы предоставить Украине военную помощь», – говорит В. Фесенко.

Также он акцентирует внимание на том, что «были подтверждены партнерские отношения между Украиной и США. Это тоже очень важно. Думаю, что нужно понимать: то, что хочет Украина, это вопрос времени и обстоятельств. Сенат США определил выделение 350 миллионов долларов Украине. Речь идет, фактически, о прямой помощи, не только финансовой, но и военно-технической. Хотя многие эксперты подозревают, что неофициально военная помощь может оказываться в разных формах и по разным каналам», – подчеркивает В. Фесенко.

Научный директор Института Евроатлантического сотрудничества А. Сушко считает, что визит Президента Украины П. Порошенко в Соединенные Штаты Америки можно считать «достаточно успешным, если не брать во внимание завышенные ожидания со стороны официального Киева по поводу статуса союзника».

«Со стороны Президента Порошенко была некоторая ошибка, что он публично в Конгрессе США попросил об этом статусе. Если бы он публично не заявлял об этом статусе, то сегодня этот аспект визита не выглядел бы как неудача: мол, мы просили, а нам отказали. Хотя в целом визит позитивный», – отмечает А. Сушко.

Он называет «беспрецедентным явлением» тот факт, что Сенат США поддержал «Закон о поддержке свободы в Украине», который предполагает выделение помощи на сумму в 350 млн дол.: «Это достаточно серьезный шаг со стороны Сената, который скрупулезно относится к увеличению расходов бюджета США».

Со своей стороны политолог С. Таран обращает внимание на то, что уже началось рассмотрение вопроса, связанного с предоставлением Украине военной помощи. В то же время он прогнозирует, что данный процесс будет длиться достаточно долго: «По сравнению с другими политиками, позиция Обамы довольно инертна. ...То есть плюс – это то, что мы уже имеем поддержку в США, которая уже транслируется в решениях Сената. В минусы же можно записать то, что эта поддержка будет трансформироваться в конкретные действия не так быстро, как этого бы хотелось украинской стороне».

В целом же большинство экспертов сходятся во мнении, что данный визит П. Порошенко продемонстрировал: в США есть поддержка Украины, а также – разные позиции относительно того, в чем должна выражаться помощь нам. Стало очевидно, что ключевую роль в принятии решения, давать ли нам оружие и какой статус предоставлять в отношениях с Вашингтоном, пока играет американский президент. Но в администрации – а особенно в Конгрессе – есть и другие взгляды, в том числе и совпадающие с интересами Украины.

С другой стороны, как пишет на страницах Forbes обозреватель М. Адоманис, Россия тратит на 80 млрд дол. больше на свою армию, чем Украина, и 350 млн от США в течение 2015 г. не остановят агрессию России и не спасут Киев.

Он отмечает, что в Конгрессе США появился соответствующий законопроект о предоставлении Украине летального оружия для защиты своей территории от российского вторжения. В частности, речь идет о передаче украинской армии противотанкового вооружения, амуниции для солдат, а также беспилотников-разведчиков, радаров для обнаружения артиллерии и систем наведения для нанесения ударов по вражеским ЗРК и защищенных средств связи. М. Адоманис считает, что у этого документа есть все шансы быть принятым в Конгрессе, поскольку все политические силы США солидарны в том, что В. Путина «надо остановить».

Однако, по мнению обозревателя, такая военная помощь Украине, скорее всего, является внутривнутриполитической игрой перед американскими избирателями. Разница между расходами на вооружение Киева и Кремля огромная, и 350 млн дол. не изменят эту ситуацию.

В целом же на сегодняшний день ведущие страны НАТО решили не предоставлять никаких летальных вооружений ни Украине, ни России, чтобы не оказаться втянутыми в вооруженный конфликт.

Нет единства и в правительствах соседних с Украиной государств, которым потенциально угрожает российская агрессия (например, в Польше, см. выше).

Несмотря на это Президент П. Порошенко заявляет, что Украина получает всю необходимую поддержку от Европы и США, а смертельное оружие нам не нужно. «Я убежден, что и США, и ЕС делают очень много для нас. Я не встретил отказа, ни в Европе, ни в Штатах. Ни по экономическим, ни по финансовым, ни по консультационным, ни по оборонным вопросам», – отметил он. «Украина владеет и пулеметами, и скорострельными пушками, и системами “Град”, и ракетами, и всем необходимым, чтобы защитить свою страну. Не только владеет, но и умеет это производить», – подчеркнул П. Порошенко.

Кроме того, как заверяет бывший начальник Генштаба Украины, генерал-полковник в отставке А. Лопата, Вооруженные силы Украины всегда имели достаточное количество тяжелого оружия и техники. «Я не знаю, почему эта техника и оружие еще до сих пор не используются для нужд армии. Украина имела 11,5 тысячи орудий, которые никогда никому не

продавались. Бронетанковой техники у нас всегда было 7,5 тысячи единиц», – утверждает А. Лопата. По его мнению, определенный дефицит вооружений может быть только в области штурмовой и истребительной авиации.

P.S. В настоящее время предприятия «Укроборонпрома» полностью загружены государственным заказом и работают в три смены.

Економічний ракурс

С. Кулицький, канд. екон. наук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння *(Початок. Завершення в наступному номері)*

1. Специфіка нинішнього етапу українсько-російських економічних відносин

Специфіка нинішнього етапу українсько-російських економічних відносин полягає у тому, що вони набувають конфліктного характеру, ознак протистояння за умов російської військової агресії, яку деякі експерти кваліфікують як, так звану, «гібридну війну» Росії проти України. Тому до вже традиційних «зон» українсько-російського економічного конфлікту не лише додалися нові елементи, а й де-факто відбувається зміна характеру двосторонніх економічних відносин на різних рівнях їх реалізації: державному й приватному. Також за нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних чинників: воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних. До того ж на нинішньому етапі помітно зріс безпосередній та опосередкований вплив інших держав та міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

Причому, з одного боку, аналогів нинішнього етапу двосторонніх українсько-російських відносин узагалі, і економічних зокрема, у минулому не спостерігалось. А з іншого боку, події нині розгортаються надзвичайно швидко, регулярно виникають нові нестандартні ситуації, які так само швидко змінюються. Усе це, у свою чергу, ускладнює оцінку нинішнього етапу українсько-російських відносин, у тому числі й економічних, та прогноз їх подальшого розвитку. За таких обставин, коли ступінь достовірності будь-яких прогнозів об'єктивно знижується, доводиться проводити багатоваріантну оцінку розвитку економічної ситуації на перспективу. Для цього відповідно необхідно визначити межі ймовірного компромісу сторін конфлікту – України та Росії. А для цього потрібно розглядати двосторонні українсько-російські економічні відносини в міжнародному економічному й політичному контексті.

На нинішньому етапі Росія прагне, по суті, не лише зберегти свій колишній економічний та політичний вплив на Україну, а й навіть посилити його. Причому в Росії відносини з Україною традиційно розглядаються в контексті глобальних геополітичних цілей російської дипломатії. І цій меті російської сторони якраз і слугує весь спектр методів «гібридної війни», а провідним напрямом його реалізації – підтримка сепаратистського руху на Донбасі. Адже саме військові дії у цьому регіоні нині створюють найбільше проблем для економічного розвитку України й двосторонніх українсько-російських відносин.

Оцінювати ж імовірні напрями й перспективи досягнення якихось українсько-російських домовленостей у політичній та економічній сферах доцільно крізь призму геополітичних цілей не лише Росії та України, а й ряду інших держав світу.

Росія прагне зберегти статус наддержави, свій політичний та економічний вплив у світі, Європі й, особливо, на теренах колишнього СРСР. Утім, нинішній конфлікт з Україною надзвичайно ускладнив російській стороні досягнення цих геополітичних цілей. Загострення відносин Росії з країнами Заходу не лише у військово-політичній, а й економічній сферах стає дедалі очевиднішим.

Перед Україною ж події цього року на порядок денний поставили збереження її територіальної цілісності, реальної політичної та економічної незалежності й посилення інтеграційних процесів з Європейським Союзом (ЄС). Причому реалізація цих завдань української внутрішньої та зовнішньої політики де-факто вступає у конфлікт із геополітичними інтересами нинішньої Росії.

Утім, загострення українсько-російського протистояння на сучасному етапі виявилось тим «лакмусовим папірцем», що вельми наочно продемонстрував зацікавленість у певному розвитку українсько-російських відносин ряду суб'єктів, яких можна віднести до категорії так званої «третьої сторони». Насамперед це стосується США та країн Європи. Однак деякі оглядачі звертають увагу на те, що подальший розвиток українсько-російських відносин зачіпає інтереси Білорусі, Казахстану і навіть Китаю. Така зацікавленість у розвитку українсько-російських відносин представників «третьої сторони» і їх прагнення досягти своїх геополітичних і геоekonomічних цілей справляє вельми потужний вплив на розвиток українсько-російських відносин, оскільки змушує їх коригувати свою геополітичну та геоekonomічну стратегію і тактику. До того ж на сучасному етапі українсько-російські економічні відносини розвиваються під потужним впливом міжнародного військово-політичного фактору, активізація якого відбулася під впливом порушення Росією Будапештського меморандуму та окупації Криму російськими військами.

Так, на користь збереження територіальної цілісності України й підтримання взаємовигідних білорусько-українських відносин останнім часом неодноразово виступав президент Білорусі О. Лукашенко. А президент Казахстану Н. Назарбаєв гостро відреагував на зауваження російського

президента В. Путіна про те, що раніше Казахстан не мав своєї державності, заявивши, що Казахстан може припинити членство у Євразійському економічному союзі в тому випадку, якщо не будуть виконуватися правила, установлені в договорі. Він підкреслив, що Казахстан не буде перебувати в складі організацій, які являють загрозу його незалежності. Крім того, і Білорусь, і Казахстан не мають претензій до України через укладання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС та створення відповідної зони вільної торгівлі (ЗВТ). Таким чином подальше загострення конфронтації з Україною певною мірою загрожує Росії ускладненням її відносин з партнерами по Митному союзу.

Не можна не згадати й про те, що нинішнє українсько-російське протистояння тісно переплітається з воєнно-політичними аспектами міжнародних відносин. Ідеться не стільки про постачання Україні західного озброєння, скільки про глобальні зрушення у військових доктринах провідних держав світу й державних об'єднань та їх вплив на міжнародні відносини в цілому. Так, головним підсумком саміту НАТО, який пройшов 4–5 вересня в Ньюпорті (Велика Британія), стало узгодження Плану з оперативного реагування. Представники 28 країн Альянсу не приховували, що його підготовка обумовлена збройним конфліктом в Україні, до якого, на їх переконання, наряду причетна Росія. Водночас, головний редактор російської «Независимой газеты» в інтерв'ю радіостанції «Эхо Москвы» припустив, що В. Путін перейшов якийсь Рубікон у відносинах із Заходом, коли вони перестали йому довіряти, оскільки відбулася фундаментальна зміна уявлень про цю людину, яка протистоїть їм на перемовинах. А російський президент В. Путін під час наради щодо державної програми Росії з озброєнь на період до 2025 р. поклав на країни Заходу відповідальність за початок кризи в Україні й заявив, що нинішня ситуація в Україні використовується для реанімації НАТО. Водночас російські ЗМІ зарясніли повідомленнями про плани російської влади щодо посилення військової могутності Росії. У результаті у світі знову заговорили про загрозу нової «холодної війни».

Поки ж західні країни для тиску на Росію обрали більш безпечний та більш гнучкий шлях економічних санкцій. Так, президент США Б. Обама, виступаючи в Таллінні перед початком саміту НАТО у Великобританії, програмно виклав стратегію Заходу щодо Росії. Він заявив про те, що ключовим елементом цієї стратегії буде політика цілеспрямованого впливу на зменшення доходів від нафтового й газового сектору РФ для того, щоб зменшити можливості Путіна, – як сказав Обама, – проводити свій агресивний курс. Цю позицію президент США, по суті, підтвердив і у своєму виступі на Генеральній Асамблеї ООН.

Західні держави почали запроваджувати економічні санкції проти Росії ще після окупації Криму російськими військами. Утім, найпотужніші санкції було запроваджено у вересні через російське військове втручання на Донбасі. Так, у середині серпня влада США оголосила про набрання чинності нових санкцій проти російських компаній. В опублікований Управлінням з

контролю за іноземними активами (OFAC) при Міністерстві фінансів США список уперше потрапили «Газпром», ЛУКОЙЛ, «Транснефть», «Газпром нефть» і «Сургутнефтегаз». Санкції забороняють постачати нафтогазовим компаніям товари й технології, необхідні для освоєння родовищ нафти на глибоководних ділянках і на арктичному шельфі, а також у сланцевих шарах. Крім того, у чорному списку згадується низка російських банків – Сбербанк, Банк Москви, Газпромбанк, НОВАТЭК, «Роснефть», Россельхозбанк, Внешекономбанк, ВТБ. Громадянам і компаніям США заборонено купувати облігації вищеназваних російських банків з термінами обігу понад 30 днів, а також надавати їм кредити. Під санкції потрапила також державна корпорація «Ростех» і низка підприємств оборонно-промислового комплексу.

Свого часу ЄС ввів санкції проти Сбербанку, ВТБ, Газпромбанку, ВЭБ і Россельхозбанку. Ще з 1 серпня 2014 р. усім громадянам і компаніям Євросоюзу було заборонено купувати або продавати випущені цими російськими банками нові акції, облігації або «подібні фінансові інструменти» з терміном обігу більш як 90 днів. Згідно з новим документом список обмежень значно розширено – резидентам ЄС заборонено надавати вищеназваним російським банкам інвестиційні послуги, крім того, вони не зможуть здійснювати операції з новими випусками облігацій та інших цінних паперів, випущених з 12 вересня 2014 р. з термінами обігу понад 30 днів. Під нові санкції потрапили також «Роснефть», «Транснефть», «Газпромнефть», «Уралвагонзавод», Об'єднана авіаційна корпорація і холдинг «Оборонпром». Дев'яти підприємствам оборонно-промислового комплексу Росії влада ЄС заборонила постачати товари та технології подвійного призначення. До економічних санкцій проти Росії у той чи той спосіб уже приєднались Японія та Норвегія.

А нещодавно ЗМІ поширили заяву «Великої сімки» (входять Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Сполучене Королівство та США), у якій зазначено, що санкції щодо Росії не є самоціллю. Вони можуть бути скасовані, лише якщо Росія виконає свої зобов'язання щодо припинення вогню на Донбасі та дотримання мінських угод й поважатиме суверенітет України. У випадку протилежних дій «Велика сімка» готова й надалі збільшувати «ціну», що її сплачуватиме Росія за свої дії стосовно України.

Детальніше вплив західних санкцій щодо Росії на можливий перебіг українсько-російського економічного протистояння буде розглянуто далі.

На запровадження міжнародних економічних санкцій проти Росії певним чином відреагували і її партнери по Митному союзу (МС) – Казахстан і Білорусь. Зокрема, президент Казахстану Н. Назарбаєв попередив про можливі негативні наслідки для його країни санкцій, запроваджених ЄС і США проти Росії й відповідних заходах Москви. «Взаємні санкції застосували один проти одного держави, що виробляють загалом 60 % світового ВВП. Це призведе до зниження зростання економіки наших партнерів, що вплине й на нас», – цитує президента Казахстану його прес-служба. Уряд, сказав Н. Назарбаєв, за його дорученням займеться питанням

запобігання негативним викликам для економіки, добробуту й безпеки Казахстану. Президент Білорусі О. Лукашенко також раніше говорив, що Білорусь готова забезпечити недопущення з її території на російський ринок західних товарів, що підпадають під російські санкції, однак сама Білорусь відмовлятися від їхнього імпорту не має наміру.

Зі свого боку російський економіст В. Іноземцев вважає, що на економіці Казахстану й Білорусі російські санкції щодо країн Заходу відіб'ються позитивно: вони одержать переваги від реекспорту, нехай і не цілком легального, у Росію заборонених для ввозу на її територію товарів. При цьому ті західні компанії, які будуть боятися інвестувати в Росію, зможуть інвестувати в Казахстан або Білорусь, створювати на їхній території відповідні виробництва, а потім виходити на російський ринок без мит і митних обмежень. У цілому те, що Росія стає далі від Заходу, вигідно Білорусі та Казахстану, вони стануть зонами входу на російський ринок для багатьох іноземних товарів і компаній, говорить В. Іноземцев. Виступ Н. Назарбаєва показав, що він не збирається у жодному разі ігнорувати суверенітет країни, у тому числі й економічний, у рамках Митного союзу, говорить В. Іноземцев. При цьому санкції, до яких вдається Росія, значною мірою знецінюють принципи роботи Митного союзу, оскільки вони не демонтують, а зберігають економічні кордони між державами. Тому не виключено, що до 2015 р., коли має набрати чинності Євразійський економічний союз, партнери Росії висловлять своє невдоволення, прогнозує російський економіст.

Загострення відносин Росії з країнами Заходу (не говорячи вже про Україну) підштовхнуло нинішню російську владу до демонстративного поглиблення відносин з Китаєм. У цьому ж контексті можна також згадати про нещодавній гучний інформаційний супровід у російських ЗМІ укладання російсько-китайських газових угод. Оглядачі російських ЗМІ наголошують, що, судячи з останніх дій та заяв вищого російського керівництва, нині як основного економічного партнера, кредитора й політичного союзника на міжнародній арені Кремль розглядає Китай, який стрімко завойовує провідні позиції у світі. При цьому згадується, що в липні Міністерство закордонних справ КНР заявило, що Китай послідовно виступає проти того, щоб «у практиці міжнародних відносин за кожного зручного випадку ставилося питання про застосування санкцій і поширювалися погрози про їх запровадження». Також МЗС Китаю відмовився від пропозиції США приєднатися до санкцій проти Росії через ситуацію в Україні. «Криза в Україні вимагає політичного рішення. Якщо виходити з реальної ситуації, то санкціями зазвичай не можна вирішити проблему», – вважає МЗС Китаю.

Але деякі російські експерти доволі скептично ставляться до здатності Росії компенсувати свої економічні та інші втрати від погіршення відносин з розвинутими державами за рахунок поліпшення відносин з Китаєм. При цьому їх точка зору базується на таких аргументах. За словами начальника сектору Азії Російського інституту стратегічних досліджень М. Карпова, Китай може замінити Росії Європу в деяких економічних сферах і дати

фінансування під окремі проекти, однак повноцінною альтернативою фінансовим і товарним ринкам Заходу Китай не стане. «Говорити про те, що Китай може серйозно замінити Захід для Росії за цілим рядом ключових параметрів, насамперед, фінансових, ця теза, мені видається, абсолютно утопічною. Китайська фінансова система дотепер, по суті, система соціалістичної країни з неконвертованою валютою», – пояснив М. Карпов. На його думку, російські економічні й політичні еліти мають сильно перевищені очікування щодо співробітництва з Китаєм.

З іншого боку, Китай має власні глобальні геополітичні та гео економічні амбіції. І ряд експертів не виключає, що він згодом зможе реанімувати свої колишні територіальні претензії до Росії. Російська політична верхівка, мабуть, усвідомлює це. Недарма ж останнім часом масштабні навчання російських збройних сил проводяться не лише біля кордонів України, а й на Далекому Сході.

Тим часом американський уряд продовжує контактувати з Китаєм на предмет запровадження санкцій проти Росії, заявив в інтерв'ю литовському виданню Alfa.lt координатор держдепартаменту США посол Д. Фрід. Крім того, за його словами, Вашингтон переконує приєднатися до списку санкцій проти Росії Норвегію, Швейцарію та ряд інших країн.

Так само на думку деяких експертів з міжнародних відносин, не варто очікувати, що на бік Росії у її протистоянні з Заходом активно стане ще один потужний член групи БРІКС – Індія. Найімовірніше політика Індії в цьому плані буде схожа на політику Китаю. Тобто створити потужний антизахідний блок країн, що розвиваються, Росії не вдасться, що й погіршує її можливості протидії спрямованих проти неї санкцій розвинутих держав.

Таким чином міжнародне значення нинішнього економічного українсько-російського протистояння визначається не виключно масштабами фінансово-економічних втрат, у тому числі й у зовнішній торгівлі двох сусідніх держав, а геополітичною та гео економічною вагою конфлікту України та Росії у глобальному масштабі. Саме з таких міжнародних позицій слід розглядати економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння.

Звичайно, у нинішньому економічному протистоянні з Україною Росія, як більш потужна економіка і держава, на перший погляд, має не абиякі переваги. Утім, прагнучи досягнути своїх цілей у взаємному економічному протистоянні, і Україна, і Росія стикаються, крім зовнішніх, ще і з рядом внутрішніх обмежень економічного та не економічного характеру, що тісно пов'язані між собою.

Зокрема, для України найпотужнішими не економічними чинниками, що впливатимуть на розвиток вітчизняної економіки, будуть військове протистояння з Росією, насамперед на Донбасі, очікуваний дефіцит енергоносіїв і зростання соціальних проблем. Для Росії ж подібними не економічними чинниками впливу на її господарський комплекс є глобальне військове протистояння з НАТО, насамперед зі США, та внутрішні соціальні проблеми, які можуть виникнути у зв'язку зі змінами, що відбуваються

протягом цього року, у російській зовнішній політиці. Зазначені неекономічні чинники впливатимуть на перебіг економічного протистояння України й Росії. Однак вплив цей різнитиметься за своєю потужністю та часовими характеристиками.

2. Секторальні проблеми українсько-російського економічного протистояння

Нинішнє українсько-російське економічне протистояння позначається як на структурі й динаміці двосторонньої торгівлі, так і на розвитку різних галузей та секторів економік обох країн. Хоча, звичайно, відносний вплив цього протистояння на економіку України й Росії різний через різницю їх масштабів. Аналіз даних Державної служби статистики (Держстату) України про вітчизняну зовнішню торгівлю товарами з Росією показує, що у квітні – липні поточного року динаміка експорту українських товарів до Росії була більш рівномірною, ніж динаміка імпорту товарів з Росії. Щомісячні коливання вартості експорту українських товарів до Росії у цей період становили близько 5–6 %. Що ж стосується динаміки імпорту російських товарів в Україну, оскільки в його структурі надзвичайно висока частка належала енергоносіям, то щомісячні коливання вартості імпорту товарів з Росії були більшими, за коливання експорту українських товарів, і, відповідно, перебували в межах 21–34 %. Причому з травня цього року намітилася доволі усталена тенденція скорочення обсягу імпорту російських товарів в Україну. У результаті в липні Україною було імпортовано російських товарів на суму майже у два рази меншу, ніж у травні цього ж року.

Із припиненням імпорту російського газу в Україну, так само почало щомісячно стрімко скорочуватись й від'ємне сальдо в торгівлі товарами України з Росією. Так, якщо у квітні приріст від'ємного сальдо в торгівлі товарами України з Росією становив 366,2 млн дол. США, у травні – 711,6 млн дол., то у червні – лише 87,8 млн дол. А у липні 2014 р. Україна вже мала позитивне сальдо в торгівлі товарами з Росією на суму 135,1 млн дол. США. Наведена статистика наочно ілюструє аксіому, що від'ємне сальдо української торгівлі товарами з Росією останнім часом формувалось, насамперед, за рахунок імпорту російського газу за «політичними» цінами, які, з урахуванням витрат «Газпрому» на транспортування експортного газу, значно перевищували ціни для європейських споживачів російського газу.

Тому цілком закономірно, що однією з ключових ланок нинішнього економічного протистояння України з Росією стала газова сфера. Припинення поставок російського газу виокремило ряд напрямів скорочення очікуваного дефіциту газу в Україні. Одним з них є реверсні поставки газу в Україну з країн ЄС. Поточного року такі поставки вже здійснювались із території Польщі, Угорщини та Словаччини. Так, за даними Державної служби статистики, лише в липні 2014 р. Україна імпортувала природний газ з Європи загальним обсягом 221,3 млн куб. м і сукупною вартістю

79,7 млн дол. за середньою ціною 360,2 дол./тис. куб. м. Зокрема, з Німеччини (польський газовий коридор) в липні було імпортовано 147,9 млн куб. м на 52,2 млн дол. (середня ціна – 352,9 дол.), з Угорщини – 73,4 млн куб. м на 27,5 млн дол. (середня ціна – 375 дол.). Утім, у попередні місяці, коли в Україну постачався російський газ за ціною 385 дол./ тис. куб. м, середня ціна імпортованого Україною газу становила відповідно в червні – 366,9 дол./тис. куб. м, у травні – 364,7 дол., у квітні – 375,8 дол./тис. куб. м.

Українська влада вживає всіх заходів для збільшення поставок природного газу в Україну на прийнятних для нашої держави умовах. Тому, як заявив 23 вересня Прем'єр-міністр А. Яценюк на розширеному засіданні Кабінету Міністрів, уряд України не перешкоджатиме самостійному імпорту газу промисловими підприємствами. За його словами, НАК «Нафтогаз України» відповідно до чинного законодавства та європейських норм готова надати транспортні потужності для доставки такого газу на підприємства. Голова НАК «Нафтогаз України» А. Коболев підтвердив таку готовність, але при цьому нагадав, що нині газотранспортні потужності, якими можна імпортувати газ з Угорщини, недозавантажені.

Водночас реверсні поставки газу в Україну з країн ЄС викликали надзвичайно сильне невдоволення російської сторони. Вочевидь саме тому в першій половині вересня ЗМІ зарясніли повідомленнями про скорочення поставок російського газу до європейських країн. Зокрема, за даними російських ЗМІ, представники Польщі заявили про скорочення обсягів поставок російського газу 9 вересня на 24 %, і у цей же день на кілька відсотків скоротилися поставки російського газу до Німеччини. 10 вересня на 10 % було скорочено поставки російського газу до Словаччини, а 11 вересня на 15 % – до Австрії. Публічно заявила про скорочення останнім часом газових поставок із РФ і Румунія. Причому до Словаччини, яка є одним із ключових транзитерів російського газу до ЄС, зменшене приблизно на 10 % постачання газу з РФ утримувалось протягом тижня. А 17 вересня прес-секретар словацької національної газової компанії SPP П. Беднар заявив, що ця компанія вже другий день поспіль одержувала на 23 % менше газу російського газу.

У російському «Газпромі» заперечували невиконання контрактних зобов'язань перед європейськими партнерами, спростовуючи недопоставки газу в Польщу й інші країни. Зокрема, офіційний представник «Газпрому» С. Купріянов пояснив, що компанії тих країн, які повідомили про недопоставки газу, у зазначені дні подавали заявки на паливо понад контракт, а одержували газ ближче до мінімальних обсягів поставок, прописаних в угодах. «Поставки газу за всіма напрямками здійснюються, на підставі наявних зараз ресурсів для експорту і закачування в підземних сховищ газу (ПСГ), що триває на території Російської Федерації», – сказав він.

При цьому, за інформацією російського ЦДУ ПЕК, «Газпром» істотно відстає від плану з наповнення ПСГ перед зимовим опалювальним сезоном. До початку вересня в російських ПСГ було 30,5 млрд куб. м газу, що на

11,4% менше, ніж рік тому. У той же час європейські ПСГ, за даними європейської асоціації, заповнені майже на 80–90 %, і запаси газу в них перебувають на рекордних рівнях. З іншого боку, за повідомленнями ЗМІ, нині поточний видобуток газу «Газпромом» становить лише близько 930–950 млн куб. м на добу, що на 230–300 млн куб. м менше від торішнього значення і майже на 750 млн куб. м нижче за пікові потужні видобутку газу в історії бізнесу цієї російської компанії. Закачування ж газу в сховища на сьогодні ведеться дещо інтенсивніше, ніж рік тому – на 17 %.

Тому, на думку ряду експертів, реальні причини скорочення поставок російського газу до європейських країн зовсім інші. У цьому контексті варто згадати, що ще в першій половині вересня британська Financial Times написала, що «Газпром» вирішив обмежити постачання газу Європейського Союзу для того, щоб заблокувати реверсні поставки цього палива Україні, якій він із червня припинив поставляти газ і яка за рахунок постачання з ЄС хоче покрити частину газового дефіциту. Деякі російські експерти вважають, що причиною обмеження поставок газу у Європу в першій половині вересня дійсно може бути відображення погроз, щодо обмеження поставок російського газу до країн, що практикують реверс газу в Україну. Так, у червні 2014 р. голова російського газового концерну О. Міллер заявив, що європейські компанії, які здійснюють реверсні поставки російського газу в Україну, можуть відчути обмеження поставок газу з боку «Газпрому». Директор фонду енергетичного розвитку С. Пікін не виключає, що обмеження поставок російського газу в Польщу може стати першим кроком у цілеспрямованій боротьбі «Газпрому» з реверсними поставками газу в Україну. А голова Фонду національної енергетичної безпеки РФ К. Сімонов вважає, що дії «Газпрому» покликані швидше попередити європейські країни, які зайняли пасивну позицію в питанні участі у розв'язанні газового конфлікту Росії й України. Він зазначає, що «Газпром» поставляє газ компаніям, поміченим у сприянні реверсу газу до України, у мінімальних контрактних обсягах і не задовольняє додаткові заявки. Однак, якби позиція Європи в газових переговорах з Україною змінилась, то ці додаткові обсяги газу у «Газпрому» могли б знайтись.

Таким чином видається цілком імовірним, що керівництво російського «Газпрому» прагне продемонструвати свою непоступливість у вирішенні суперечливих газових питань не лише Україні, а і Європі. Мабуть, саме в такому ключі варто трактувати повідомлення ЗМІ про перенесення анонсованої на 20 вересня тристоронньої зустрічі (Україна – Росія – ЄС) з газових питань через неможливість бути присутнім на ній міністра енергетики Росії. Утім, тристороння зустріч у зазначеному форматі, що відбулася 26 вересня, поки не розв'язала жодної з наявних українсько-російських газових суперечностей.

Узагалі, поки залишається відкритим питання до якої межі може дійти нинішнє протистояння Росії з Україною та ЄС у газовій сфері. Найімовірніше російська сторона прагнучиме всіма силами в рамках правових норм укладених нею з європейськими компаніями контрактів обмежувати обсяги

поставок газу європейцям та використовувати можливості цінової гри на європейському газовому ринку для підвищення поточної ціни на газ за спотовими контрактами. Мета таких заходів – якщо не припинити, то принаймні мінімізувати реверсні поставки газу в Україну протягом якомога довшого періоду часу. Що ж стосується повного припинення поставок російського газу до ЄС, то воно малоімовірне і, як правило, експертами серйозно не розглядається. Адже подібна «газова війна» нині, урешті-решт, більше зашкодить Росії, ніж ЄС у цілому.

Таким чином у газовій сфері нинішнє українсько-російське протистояння основні проблеми для вітчизняної економіки створює насамперед у короткотерміновому періоді. Через рік – два, залежно від рішення Стокгольмського арбітражного суду, ситуація у газовій сфері України може істотно змінитись. Хоча, звичайно, без отримання зазначеного судового рішення достеменно прогнозувати перебіг подій на вітчизняному газовому ринку на 2 – 3 роки наперед неможливо. У більш віддаленій перспективі (п'ять років і більше) можна доволі впевнено говорити про зростання конкуренції на вітчизняному газовому ринку. Запорукою цього буде цілком імовірно прагнення ЄС послабити залежність своїх держав-членів від поставок російського газу. Адже саме нинішнє українсько-російське протистояння зайвий раз наочно продемонструвало Європі загрози, які тягне за собою її надмірна залежність від поставок російського газу.

Через нинішній надзвичайно гострий російсько-український конфлікт у газовій сфері особливого значення для енергетичної та економічної незалежності нашої держави набуває стан вітчизняної вугільної промисловості. Утім, ескалація бойових дій на Донбасі завдала значної шкоди цій галузі української економіки. Ще на початку вересня в ЗМІ з'явилися повідомлення, що в нормальному режимі на Донбасі нині працюють лише 24 з 95 державних шахт. П'ятдесят сім шахт перебувають у режимі життєзабезпечення, на них працює мінімум персоналу. «Близько 70 тис. шахтарів не залучено сьогодні до виробничого процесу», – підкреслив перший заступник міністра енергетики та вугільної промисловості України Ю. Зюков. При цьому 13 шахт на Донбасі повністю зруйновано, серед них є шахти, які видобували понад 1 млн т вугілля на рік.

Уже сьогодні криза у вітчизняній вугільній промисловості негативно позначається на виробництві електроенергії. Так, за повідомленнями ЗМІ, Зміївська теплова електростанція (ТЕС), яка розташована недалеко від Харкова, зупинилася через нестачу вугілля. Про це повідомила прес-служба компанії «Центренерго», до складу якої входить ТЕС. «У зв'язку із ситуацією з паливозабезпеченням і наявним обсягом вугілля на складах ТЕС, за погодженням із системним оператором з 11.09.2014 р. по 01.10.2014 р. припиняється виробництво електричної енергії на Зміївській електростанції», – заявили в компанії. На початок вересня запаси вугілля на електростанціях становили 2,1 млн т. А на осінньо-зимовий період Україні, за словами Ю. Зюкова, необхідно накопичити на складах 3,5 млн т. За таких умов

запасів вугілля для українських теплоелектростанцій може вистачити тільки до середини листопада.

Тому цілком очевидно, що цього року обсяги виробництва вугілля в Україні будуть значно меншими за минулорічні. А за оцінкою голови Конфедерації вільних профспілок, до кінця поточного року падіння видобутку вугілля в Україні через бойові дії на Донбасі становитиме 10–12 млн т. Через очікуваний дефіцит вугілля уряд розпочав підготовку до його імпорту. Як заявив на початку вересня Прем'єр-міністр А. Яценюк на засіданні Кабінету Міністрів, уряд уже підписав угоду на придбання 1 млн т вугілля з Південно-Африканською Республікою (ПАР). Він пояснив, що розпочати імпорт вугілля Україна була змушена, оскільки багато вугільних шахт, які постачали вугілля на українські ТЕЦ, зруйновано або перейшло під контроль бойовиків. Перше судно з вугіллям з ПАР прибуде до України 15–19 жовтня. Про це повідомив директор держпідприємства «Укрінтеренерго» В. Зиневич. Планується, що «Укрінтеренерго» закупить у ПАР близько 1 млн т вугілля.

У ЗМІ також повідомляється, що українська сторона продовжує пошук альтернативних джерел вугілля, зокрема в ПАР, Бразилії, Чилі. Ідеться також і про те, що до можливих поставок своєї продукції в Україну, де через конфлікт на Донбасі скоротився власний видобуток, готуються вуглевидобувні компанії Польщі. Польська газета Rzeczpospolita зазначила, що минулого року Україна імпортувала 15 млн т вугілля, з якого з Польщі було тільки 1%. За даними цього видання, за першу половину поточного року польські виробники скоротили експорт вугілля на 26 % – до 4,3 млн т. При цьому місцеві ЗМІ повідомляють, що польська сторона продає вугілля за ціною від 65 до 175 дол./т залежно від його якості. З'явилися також повідомлення, що до списку експортерів вугілля в Україну може приєднатись і Росія. Зокрема, у ЗМІ з'явилися повідомлення, що державна енергогенеруюча компанія «Центренерго», яка експлуатує три теплоелектростанції, у зв'язку з дефіцитом вугілля через військові дії на Донбасі планує імпортувати вугілля з Росії за ціною 80 дол./т. Про це на засіданні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг, повідомив представник компанії «Центренерго». За його словами, ціна українського вугілля на сьогодні становить близько 850 грн/т.

Потребу в імпорті вугілля у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України оцінюють близько 5–7 млн т енергетичного вугілля за вересень – грудень 2014 р. за умови припинення постачання палива з Донбасу, де триває війна. Виходячи з поточних експортних цін на енергетичне вугілля та вартості фрахту суден, витрати на придбання енергетичного вугілля аналітики цього відомства оцінюють у 450–700 млн дол.

Узагалі, компенсувати дефіцит вугілля Україні суто технічно буде легше, ніж дефіцит природного газу, оскільки міжнародні поставки вугілля не мають транспортних і юридичних обмежень, притаманних міжнародним

поставкам природного газу. Однак така заміна навіть суто технологічно можлива не для всіх об'єктів вітчизняної теплової енергетики. А головне імпорт вугілля стимулюватиме зростання попиту на вільноконвертовану валюту (ВКВ) в Україні та негативно позначиться на її платіжному балансі. Утім, якщо на Донбасі цього року вдасться встановити мир (а, як зазначалося вище, підстави для таких сподівань існують), то наступного року досягнутий у мирний період рівень виробництва вітчизняного вугілля може бути відновлений.

Крім того, українським підприємствам, мабуть, додатково треба буде закуповувати коксівне вугілля для металургійних підприємств. Також вельми сумнівними видаються цього року й можливості експорту вітчизняного вугілля. Зазначені процеси на вітчизняному вугільному ринку також лише посилять попит на ВКВ в Україні.

Таким чином у вітчизняній вугільній промисловості ситуація погіршується не через загострення українсько-російських економічних відносин як таких, а саме через військову підтримку, яку Росія надає сепаратистам на Донбасі. Причому саме у вугільній галузі російська сторона ще може отримувати від цього пряму економічну вигоду завдяки збільшенню обсягів експорту свого вугілля в Україну через параліч роботи багатьох українських вугільних шахт.

До речі, аналогічна ситуація, хоча, на щастя, у незрівнянно менших масштабах і у вітчизняній чорній металургії. Через ескалацію безпосередньо підтримуваних Росією воєнних дій на Донбасі в цьому регіоні припинили або ж скоротили роботу деякі металургійні підприємства. Складності в роботі, насамперед через проблеми з логістикою, виникли і у деяких вітчизняних металургійних підприємств, що розташовані поза зоною безпосередніх бойових дій. У результаті Україна за підсумками роботи металургійних підприємств у серпні 2014 р. скоротила виробництво сталі на 37 % порівняно із серпнем 2013 р. – до 1,767 млн т, опустившись із 10 на 11 місце в рейтингу 65 країн – основних світових виробників цієї продукції. Про це йдеться в повідомленні Всесвітньої асоціації виробників сталі (Worldsteel). Однак, за підсумками восьми місяців 2014 р., у топ-10 світових виробників сталі увійшли: Китай, Японія, США, Індія, Росія, Південна Корея, Німеччина, Туреччина, Бразилія та Україна. Водночас послаблення ринкових позицій українських металургів на світовому ринку певною мірою йде на користь їх російським конкурентам, які таким чином опосередковано отримують вигоду від військового конфлікту на Донбасі.

У контексті зазначених вище енергетичних проблем, особливо в короткотерміновому періоді, значно зростає роль вітчизняної атомної енергетики у забезпеченні стабільності української економіки. Адже на цю галузь припадає близько 47 % електроенергії, що виробляється в Україні. Правда, як впливає з повідомлень ЗМІ з посиланням доповідь першого заступника міністра енергетики та вугільної промисловості Ю. Зюкова, українські атомні електростанції (АЕС) забезпечені ядерним паливом до червня 2015 р. «Зараз є питання щодо вивезення відпрацьованого ядерного

палива на територію РФ. З цього питання ведуться переговори з «Росатомом»», – повідомив посадовець. Тобто в цій галузі вітчизняної енергетики у короткотерміновому періоді якісь проблеми (мабуть фінансового характеру) можуть виникнути саме з вивезення відпрацьованого ядерного палива на територію Росії.

Що ж стосується більш віддаленої перспективи, то тут не виключене загострення конкуренції світових гравців у сфері атомної енергетики за переділ українського ринку й відповідні конфлікти між Україною та Росією. Відомо, що основним постачальником ядерного палива для АЕС України є російська паливна компанія «ТВЕЛ». А, як повідомлялося раніше, у 2011–2012 рр. поставки ядерного палива для АЕС України здійснювала також американська компанія Westinghouse. Однак паливні збірки Westinghouse, завантажені на Південно-Українській АЕС, тоді втратили геометрію і почали викривлятися. У 2012 р. атомний нагляд України прийняв рішення про заборону подальшої експлуатації палива Westinghouse на вітчизняних АЕС.

Однак нещодавно старший віце-президент Westinghouse Х. Гутьєрес у кулуарах міжнародного симпозіуму WNA (World Nuclear Association) повідомив, що ця компанія збільшить поставки ядерного палива в Україну, якщо зможе. Він відмовився уточнити обговорюваний обсяг збільшення поставок, пояснивши, що ця частина контракту є конфіденційною. Між тим, Х. Гутьєрес зазначив, що обмежень щодо кількості блоків, на які Westinghouse може постачати своє паливо, немає.

Водночас, на думку відомого вітчизняного експерта з енергетичних питань Б. Соколовського, Україні «у будь-якому випадку необхідно розвивати ядерну енергетику. Тільки одночасно ще й виходити з монопольної залежності від РФ. Для нас найбільш перспективними партнерами є Канада і Франція, що успішно розвивають реактори третього покоління ЕС-6 (CANDU) і APR-1650, відповідно. Важливо, що ці реактори можуть успішно працювати не лише на природному урані, але і «спалювати» напрацьований у реакторах ВВЕР в Україні уран-плутонієвий оксид, виділений (понад 60 т) при переробці опроміненого (відпрацьованого) ядерного палива, що дуже важливо для підтримки режиму нерозповсюдження. І навіть більше, реактор ЕС-6 (CANDU) може в перспективі використовувати уран-плутонієвий оксид, виділений з реакторів РБМК-1000 ЧАЕС (майже 7 т)».

Тим часом президент «Енергоатома» Ю. Недашковський звинуватив російську компанію «Атомстройэкспорт» у зриві договору про добудову енергоблоків на Хмельницькій АЕС. «Переговори тривають із 2008 р., і я вважаю, що це неуспішні переговори. На жаль, ми оголосили російську компанію «Атомстройэкспорт» переможцем міжнародного конкурсу, який ми проводили 2008 р., але всі зобов'язання, які вона брала на себе під час підготовки тендерних пропозицій, виявилися не виконаними... На жаль, наші російські партнери не виконали взятої на себе частини зобов'язань – це насамперед фінансування, друга – ступінь локалізації постачання обладнання, матеріалів і послуг, які передбачалися українською стороною.

Наприкінці вони ще й відмовилися від того проекту, з яким ми йшли на міжнародний конкурс», – заявив він.

Водночас у ЗМІ з'явилися повідомлення, що американсько-японська компанія Westinghouse може взяти участь у добудові 3 і 4 енергоблоків Хмельницької атомної електростанції, якщо таке прохання буде спрямовано з української сторони. Про це повідомив журналістам президент компанії Westinghouse в країнах Європи, Близького Сходу і Африки І. Браше.

Тому не виключено, що Росія спробує використати залежність України від неї у сфері атомної енергетики у 2015 р. і пізніше. Утім, поки доволі важко прогнозувати якою мірою нинішнє українсько-російське економічне протистояння позначиться на позиціях російських атомників в Україні у більш віддаленій перспективі.

Також тісні економічні зв'язки між Україною та Росією існують у сфері військово-промислового комплексу (ВПК). Так, у виробництві військової продукції для Росії беруть участь 160 українських підприємств, які виробляють близько 200 готових зразків техніки й до 3000 найменувань комплектуючих. За повідомленнями російських ЗМІ, із посиланнями на оцінки Міністерства економічного розвитку Російської Федерації, для того, щоб усю цю продукцію виробляти в Росії, необхідно близько 50 млрд р. інвестицій у вузькопрофільну військову індустріалізацію.

Хоча цілком імовірно, що, виходячи з планів масштабного переозброєння російських збройних сил, відповідно до нещодавно затвердженої в Росії програми до 2020 р., ця оцінка Міністерства економічного розвитку Російської Федерації є заниженою. Адже для реалізації цієї програми, яку військові експерти, у тому числі й закордонні, охрестили справжнім проривом, потрібно близько 20 трлн р. При цьому оглядачі деяких російських ЗМІ наголошують, що це в півтора раза більше, ніж готовий був дати ліберальний Кабінет міністрів Медведєва (13 трлн р.). І майже у два рази менше, ніж просили «яструби», що лобіюють інтереси ВПК (39 трлн р.). До речі, цю програму російська опозиція вважає непосильним тягарем для економіки.

Тому оглядачі деяких російських ЗМІ вважають, що кримський референдум і війна на південному сході України поставили під загрозу переозброєння російської армії. Адже ряд стратегічних підприємств-суміжників російського військово-промислового комплексу (ВПК) розташовано в Україні. А нинішнє загострення українсько-російських відносин, на їхню думку, переводить у «підвішений» стан цілі галузі російського ВПК і ставить під загрозу реалізацію ряду найуспішніших проектів, що визначають обличчя російської оборонної промисловості, у тому числі й орієнтованих на експорт.

При цьому оглядачі деяких російських ЗМІ аналізують залежність різних сфер російського ВПК від поставок продукції ряду українських підприємств. Зокрема, наголошується, що російські військові й цивільні гвинтокрили на 90 % комплектуються моторами запорізького підприємства «Мотор Січ». Поки потужності заводу «Климов» (Санкт-Петербург) у

кращому випадку можуть забезпечити задоволення потреб корпорації «Вертольоти Росії», яка відповідно до згадуваної вище програми переозброєння російських збройних сил і повинна забезпечувати поставки відповідної техніки, не більш як на 50 %, а найімовірніше – ще менше. Плани російського уряду розв'язати проблему залежності зазначеного сегмента російської авіації від українських моторобудівників усього лише протягом двох років викликають скептичні оцінки експертів. А у військовому суднобудуванні газотурбінні силові установки для російських фрегатів проекту 1135.6 «Тальвар» і 22350 «Адмірал Горшков» робить Миколаївський завод «Зоря-Машпроект». Відшукати закордонні аналоги або швидко створити аналогічне підприємство в Росії «з нуля» не вийде, вважають російські експерти. Наголошується також у російських ЗМІ, що провалилася реалізація спільної російсько-української програми поновлення виробництва літака Ан-124. А російський Іл-76 повною мірою замінити цей унікальний транспортник не здатний. Не варто, на думку російських оглядачів, забувати й про КБ «Південне», фахівці якого обслуговують найбільш грізну зброю в історії людства, – ракети СС-18 «Сатана».

Можна припустити, що частину української військово-промислової продукції Росія зможе купувати через посередників із третіх країн. Це, звичайно, обумовлюватиме певні додаткові витрати для російської сторони. Однак для Росії, особливо в короткотерміновому плані, із суто фінансово-економічної сторони подібні додаткові витрати не критичні порівняно з тими втратами, які вона несе через запровадження проти неї санкцій держав Заходу. Більшу загрозу порушення зв'язків з Україною у сфері військово-технічного співробітництва для Росії несуть у довготерміновому плані, оскільки, як зазначають російські експерти, створює серйозні технічні проблеми з реалізації її амбітної програми з масштабного переозброєння власних збройних сил і вимагатиме значних додаткових інвестицій у російський ВПК.

Причому економісти Центру розвитку Вищої школи економіки (Росія), проаналізувавши дані російської державної статистики, дійшли висновку, що державне замовлення – нині чи не єдина рушійна сила російської економіки. Воно буде підтримувати зростання промисловості ще півтора-два роки. Утім, нині зростає не вся промисловість, а її окремий сектор – «виробництво суден, літальних і космічних апаратів та інших транспортних засобів». До цього сегмента промисловості належить виробництво залізничних вагонів, літаків, вертольотів, підводних човнів тощо, тобто істотна частина транспорту, за купуваного державою й держкомпаніями (типу РЖД), у тому числі – військова техніка. Зростання виробництва в цій галузі спостерігається із середини 2013 р., причому у 2014 р. воно стрімко прискорюється. «Коли приватний сектор доволі складно мотивувати на інвестиції, доводиться інвестувати державі», – розмірковують російські аналітики.

У контексті наведених фактів не виключено також, що запроваджені Росією обмеження на поставки в цю країну українських вагонів спрямовані не тільки на підтримку власного вагонобудування, а значною мірою – на

підтримку російського ВПК. Адже, наприклад, на російському «Уралвагонзаводі» виробляють не лише вагони, а й танки.

Не можна не сказати й про проблеми, що очікують Україну у разі розірвання зв'язків з Росією у сфері військово-технічного співробітництва. Вони пов'язані, насамперед, із пошуком альтернативних ринків збуту української машинобудівної продукції та супутніми складнощами фінансово-економічного й соціального характеру. Так, у червні ЗМІ повідомляли, що Президент України заборонив співробітництво у сфері військово-промислового комплексу з Російською Федерацією. А на початку вересня в ЗМІ, із посиланням на голову Запорізької обласної адміністрації В. Баранова, з'явилась інформація, що запорізький завод «Мотор Січ» й надалі продає двигуни в Росію. При цьому губернатор зазначив, що підприємство має відповідний дозвіл на поставки своєї продукції до Росії та поступово шукає нові ринки збуту. «Зрозуміло, що людей не можна з заводу на вулицю викинути, і ми намагаємося зробити все, щоб не вбити підприємство, на якому працюють десятки тисяч осіб», – зазначив він. На РФ припадає до 70 % доходу запорізького заводу «Мотор Січ». Не менш складна в цьому плані ситуація і на деяких інших машинобудівних підприємствах, що виробляють продукцію військово-технічного призначення.

У ЗМІ доволі багато уваги приділяється санкціям, що їх вже понад рік Росія запроваджує проти підприємств української харчової промисловості. Дійсно, як показують дані вітчизняної державної статистики, за січень – липень 2014 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. експорт з України до Росії алкогольних і безалкогольних напоїв та оцету скоротився на 33,2 %, молока та молочних продуктів, яєць та натурального меду – на 37,5 %, какао та продуктів з нього скоротився у 2,2 раза, а цукру і кондитерських виробів з цукру – майже вчетверо. Утім, питома вага молока та молочних продуктів, яєць та натурального меду у сукупній вартості українського експорту до Росії протягом зазначеного періоду цього року становила лише 1,8 %, какао та продуктів з нього – 1,4 %, алкогольних і безалкогольних напоїв та оцету – 1,1 %, а цукру і кондитерських виробів з цукру – 0,2 %.

З іншого боку, наприклад, вітчизняний експорт продукції чорної металургії до Росії протягом січня – липня 2014 р. у відсотковому обчисленні скоротився, в основному, менше, ніж експорт продукції вітчизняної харчової промисловості. Однак абсолютні обсяги скорочення експорту продукції цієї галузі були помітно більші через її відповідно більшу питому вагу в експорті українських товарів у Росію.

Скорочення ж імпорту російських продовольчих товарів в Україну радше мало соціально-психологічний, ніж економічний ефект. Адже сукупна частка продукції цієї галузі (крім тютюнових виробів) у загальному обсязі російського імпорту в Україну протягом січня – липня 2014 р. становила лише 3,5 %. Більші скорочення обсягу імпорту російських товарів в Україну спостерігались у хімічній промисловості та машинобудуванні. Однак це, мабуть, більше було обумовлено скороченням попиту на ці категорії товарів як таких, ніж свідомим бойкотом російських товарів з боку українських

покупців. Хоча, не виключено, що такий бойкот російських товарів з боку українських покупців уже приніс збитки російським експортерам не менш як на 100 млн дол. США, а може й більше.

З наведеного вище випливає, що секторальні аспекти нинішнього економічного протистояння України і Росії матимуть негативні наслідки для обох держав. В Україні негативні наслідки зазначеного протистояння вже прямо та опосередковано проявляють свій вплив, насамперед через військові дії на Донбасі. І цей вплив зберігатиметься принаймні протягом короткотермінового періоду. Найбільше, саме через безпосередній вплив економічних важелів, постраждають вітчизняна газова промисловість, деякі галузі машинобудування та харчової промисловості. А через українсько-російське військове протистояння на Донбасі найбільших втрат зазнають ті галузі вітчизняної економіки, багато об'єктів яких розміщені саме в цьому регіоні – вугільна промисловість, електроенергетика, чорна металургія та сільське господарство. Втрати зазначених галузей української економіки матимуть яскраво виражений регіональний характер.

Узагалі перспективи подолання негативних наслідків нинішнього українсько-російського протистояння для різних галузей вітчизняної економіки різні й залежатимуть від адекватності обраної для цього державної економічної політики та обсягів фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, які будуть мобілізовані для таких цілей як державою, так і приватними власниками.

Для ряду секторів російської економіки нинішнє протистояння з Україною теж матиме негативні наслідки. Причому безпосередній вплив цього протистояння, мабуть, найбільше позначиться на стані російського військово-промислового комплексу. Що ж стосується інших секторів російської економіки, то внаслідок її масштабів, нинішнє українсько-російське протистояння справлятиме на них переважно опосередкований вплив – через санкції західних держав щодо Росії за її військову агресію проти України.

Партійна позиція

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Партія «Батьківщина» на старті парламентських виборів-2014

14 вересня в Києві відбувся XIII з'їзд партії ВО «Батьківщина», на якому було офіційно заявлено про участь політсили в дострокових парламентських виборах 26 жовтня й оприлюднено список кандидатів у депутати. За даними прес-служби «Батьківщини», на з'їзд прибуло 184 делегати. На форумі також

були присутні дипломати, зокрема голова представництва ЄС в Україні Я. Томбінський, духовенство, видатні громадські діячі.

Однією з інтриг зібрання було те, яку передвиборну риторичку обере партія – провладну чи опозиційну. Однак чіткого визначення з цього приводу на з'їзді «Батьківщини» не пролунало. Програмні засади оновленої, за словами Ю. Тимошенко, партії озвучила у своїй промові на з'їзді лідер «Батьківщини»

(http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/09/140914_tymoshenko_rally_ko). Серед конкретних пропозицій – сформувати «армію авторитетних і сильних людей», які б представляли інтереси України в інших країнах і формували там потрібну Києву громадську думку. «Треба не тільки працювати з політиками високого рівня, а й з народами кожної країни, щоб Російська Федерація, яка чинить агресію проти всього людства, не мала жодного шансу переломити в інформаційному просторі пропагандою і неправдою ставлення світу до героїчної боротьби України».

Лідер «Батьківщини» запропонувала також «поміняти» в Україні очільників військових структур, ввести воєнний стан і запровадити в державі систему єдиного скоординованого керівництва, яке зосередиться в руках Президента. Водночас Ю. Тимошенко закликала зробити Україну членом НАТО. «Позаблоковість і самотність – це постійна відкритість для будь-якого удару», – зазначила вона.

У контексті теми співпраці з іншими партіями лідер «Батьківщини» заявила про необхідність об'єднання всіх політичних сил, «щоб ворог навіть не відчув нашої конкурентної боротьби під час виборів». «Я зроблю неможливе для того, щоб допомогти діючому Президенту», – сказала вона й одразу уточнила, що її партія залишає за собою право ставити владі «чіткі і, може, іноді не дуже зручні запитання».

Водночас Ю. Тимошенко розкритикувала переговори Києва з Москвою, які, за її словами, можна проводити лише за участі західних посередників і з позиції сили. Вона також заявила, що мінські домовленості загрожують втратою частини території Донбасу й Київ не мав погоджуватися на тамтешні вибори в місцеві органи влади. «Наша команда вважає, що це практично означає передати владу в руки тим найманцям, які фінансуються окупантами і Кремлем», – сказала вона.

Одним із символів оновлення партії «Батьківщина» стала відмова Ю. Тимошенко від лідерства у виборчому списку – його очолила льотчиця Н. Савченко, заарештована в Росії. «Вперше за всі часи походу на вибори я не йду номером один у списку партії “Батьківщина”. Я поступаюся тій людині, яка насправді не просто гідна цього першого номера. Це людина, яка є сьогодні символом боротьби за Україну у світі. Це людина, яка є символом жертвності за Україну. Це людина, яка, знаходячись в ув'язненні, має мужність приходити на судові розправи із символом України на серці, з прапором України в руках, – сказала Ю. Тимошенко. – Перший номер нашого списку – це справжній герой України Н. Савченко».

Під час з'їзду делегатам продемонстрували відеоролик за участі Н. Савченко, у якому вона заявила, що «йде на вибори з цією командою». При цьому сестра Н. Савченко Віра зачитала лист від неї з російської тюрми. Стало відомо, що В. Савченко також балотуватиметься по одному з мажоритарних округів на Київщині.

Своє рішення балотуватися з «Батьківщиною» Н. Савченко приймала сама, заявив її адвокат М. Полозов. Він підкреслив, що «цей статус може допомогти Надії надалі, так як у випадку проходження її в парламент, Росії буде складніше тримати в полоні не тільки офіцера і патріота України, а й депутата Верховної Ради» (<http://obozrevatel.com/politics/39628-advokat-ukrainskoj-letchitsyi-savchenko-obyasnil-ee-prisutstvie-v-spiske-batkivschini.htm>).

Ю. Тимошенко вчинила «абсолютно логічно і правильно», поступившись першим місцем у виборчому списку партії «Батьківщина» Н. Савченко, переконаний експерт корпорації «Гардарика» К. Матвієнко. За його словами, статус народного депутата України значно збільшить шанси звільнення української льотчиці з російського ув'язнення. «Коли виникне питання про те, що за ґратами перебуває український парламентар, тут вже можна підключати всю міжнародну громадськість та вимагати звільнення представника українського народу», – переконаний експерт.

Разом з тим він додав: «Н. Савченко є самодостатньою, цілісною, освіченою, сміливою людиною, і така людина в парламенті, безумовно, потрібна. По-моєму, Ю. Тимошенко вчинила абсолютно логічно і правильно» (<http://arena.in.ua/politka/219859-deputatskiy-mandat-pomozhet-osvoboditq-letchicu-savchenko-iz-rossiyskogo-plena.html>).

Водночас політолог О. Палій вважає, що «партія Ю. Тимошенко вирішила використати популярність Н. Савченко. Це – хід “Батьківщини”, щоб потрапити до парламенту. Крім того, Ю. Тимошенко вирішила продемонструвати, що вона таки вміє поступатися. Хоча ми розуміємо, що це все символічно, адже Н. Савченко досі ув'язнена» (<http://www.pohlyad.com/news/n/61103>).

Другим номером у виборчому списку «Батьківщини» є голова партії Ю. Тимошенко. Третім значиться глава Комісії з питань культури та туризму Київської міської державної адміністрації, активіст Євромайдану І. Луценко, а четвертим – лідер фракції «Батьківщина» у Верховній Раді України VII скликання С. Соколов. Замикає п'ятірку – громадський діяч і правозахисниця, випускниця Сорбони й Кембриджа, представник організації «Професійний уряд» А. Шкрум. Таким чином, у першій п'ятірці «Батьківщини» три жінки – такого наразі не запропонувала жодна інша партія.

Другу п'ятірку списку «Батьківщини» відкриває керівник виконавчої дирекції Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад В. Івченко. За ним – заступник глави партії «Батьківщина», керівник парламентського Комітету з питань євроінтеграції, народний депутат фракції «Батьківщина» Г. Немирня. Восьму сходинку списку посідає керівник молодіжного крила

партії «Батьківщина молода» І. Крулько, дев'яту – економіст, представник організації «Професійний уряд» О. Рябчин, замикає першу десятку політолог, комендант Майдану і громадський діяч І. Жданов.

Усього до списку «Батьківщини» в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі увійшло 225 кандидатів. Зокрема, це Д. Шлемко, Б. Тарасюк, А. Кожемякін, І. Кириленко, С. Власенко, О. Кужель, О. Абдулін, В. Дубіль, О. Кондратюк, А. Шевченко, О. Чубатенко та ін. Також «Батьківщина» висунула кандидатів у 182 мажоритарних округах. Зокрема, у виборчому окрузі № 11 (Вінниця) балотуватиметься Н. Солейко, яка поступилася мандатом О. Домбровському, у 182 окрузі (Херсонщина) балотуватиметься экс-губернатор Херсонщини Ю. Одарченко. У виборчому окрузі № 211 (Київ) – нардеп С. Терьохін, в окрузі № 213 (Київ) – нардеп В. Яворівський, в окрузі № 121 (Львівщина) – нардеп Р. Ілик, в окрузі № 220 (Київ) – нардеп О. Чорноволенко.

Варто згадати, що на попередніх парламентських виборах за партію «Батьківщина» проголосувало понад чверть виборців, що дало їй змогу посісти друге місце і проголосити себе провідною опозиційною силою України. Однак цього річ політиків зі списку «Батьківщини» зразка 2012 р. можна зустріти одразу в кількох політсилах – учасниках виборів, а експерти говорять про «політичне розлучення» його складових частин.

Якщо подивитися на список «Батьківщини», зареєстрований ЦВК на вибори 2012 р., то виявиться, що з його першої десятки нині в «Батьківщині» залишилося лише троє політиків – Г. Немиря, С. Соколов і Б. Тарасюк.

Натомість аж четверо політиків з першої десятки – А. Яценюк, О. Турчинов, В. Кириленко й М. Княжицький – нині опинилися в лавах «Народного фронту».

М. Томенко й М. Джемилев ідуть до Верховної Ради від Блоку П. Порошенка, нарешті, А. Гриценко очолює список партії «Громадянська позиція».

Схожу картину можна спостерігати в решті списку-2012: менше половини фігурантів його першої півсотні сьогодні перебувають у рядах «Батьківщини». З партії Ю. Тимошенко відійшло й чимало політиків, які на минулих виборах балотувалися від неї в мажоритарних округах.

При цьому, на перший погляд, вплив колишніх чільних діячів «Батьківщини» відбувається всупереч політичній кон'юктурі: протягом двох останніх років буття партії разюче змінилося. Із глухої опозиції вона перейшла до влади, а її представники на початку цього року посіли крісла глави уряду і спікера парламенту, в. о. Президента. Крім того, із тривалого ув'язнення вийшла незмінна голова партії Ю. Тимошенко.

Корені процесів, що відбуваються в «Батьківщині», потрібно шукати у 2012 р. Перед минулими парламентськими виборами в партії відбувалася гостра дискусія стосовно формату її участі в кампанії, у якій, зрештою, перемогла опція формування на базі «Батьківщини» «Об'єднаної опозиції» – максимально широкого об'єднання противників режиму В. Януковича.

До «Об'єднаної опозиції» увійшли як окремі політики, які до того не належали до «Батьківщини», так і цілі партії – на кшталт «Фронту змін» А. Яценюка. Нові політичні побратими заявляли про наміри подальшої інтеграції, однак на ділі співпраця в рамках однієї структури часто буксувала і в кулуарах парламенту часом можна було почути несхвальні відгуки «старих “тимошенківців”» на адресу «фронтовиків» і навпаки.

В. Фесенко називає «Батьківщину» зразка 2012 р. «шлюбом за розрахунком» і зазначає, що, коли політична ситуація у країні змінилася, потреба в цьому союзі зникла. «Цей експеримент з об'єднанням виявився не зовсім вдалим», – резюмує він (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/09/140923_batkivschyna_elections_sx).

Сьогодні ключові елементи тієї, старої «Батьківщини» формують фундаменти одразу кількох політичних сил, які можуть пройти до ВР наступного скликання. Чимало вихідців з «Батьківщини» знайшли себе в лавах Блоку П. Порошенка. Кістяк цієї політичної команди почав формуватися на початку президентської кампанії. Тоді частина партійців не підтримали рішення Ю. Тимошенко балотуватися й заявили про те, що під час виборів допомагатимуть П. Порошенку.

Зрештою чимало депутатів, які досі належать до фракції «Батьківщина», увійшли до списку пропрезидентської партії або балотуватимуться за її підтримки в одномандатних округах. Зокрема, Р. Князевич є представником глави держави в парламенті. До кола найближчих соратників Президента входять Ю. Стець та І. Гринів. До першої десятки списку Блоку П. Порошенка входять також М. Томенко й М. Джемілев. І це далеко неповний перелік колишніх депутатів «Батьківщини», які сьогодні формують обличчя головної партії влади.

Відхід від «Батьківщини» частини членів на чолі з багаторічною «правою рукою» Ю. Тимошенко О. Турчиновим і Прем'єром А. Яценюком викликав найбільше емоцій і в самій «Батьківщині», і в новоствореному «Народному фронті». «Ми світоглядно розійшлися у відповіді на питання, що таке влада в Україні і навіщо вона потрібна», – заявив один із провідних діячів «Народного фронту» С. Пашинський і пообіцяв докладніше розповісти про «розлучення» з «Батьківщиною» після виборів, бо це – «болюча тема». За словами С. Пашинського, «фронтовики» планують активно розбудовувати партію і, зокрема, створювати власні фракції в місцевих радах уже після парламентських виборів. У першій двадцятці списку «Народного фронту» – 15 діючих чи колишніх депутатів парламенту із фракції «Батьківщина», у тому числі діючих міністрів.

Оцінюючи ситуацію в партії «Батьківщина» після виходу з неї окремих членів, зокрема А. Яценюка, О. Турчинова, В. Фесенко зазначає, що «політичне розлучення» «Батьківщини» з цими політиками пов'язане з тим, що А. Яценюк і О. Турчинов бачать свої майбутні позиції у владній команді, а лідер «Батьківщини», швидше за все, виступатиме в опозиції до дій П. Порошенка. Та все ж «майданні» цінності їх об'єднують, і після виборів

вони можуть домовитися в межах парламентської коаліції, прогнозує політолог. Адже, незважаючи на розбіжності в позиціях із Президентом, коли наприкінці серпня розпочалася відверта російська агресія на Донбасі, Ю. Тимошенко заявила, що вона не все сприймає, але підтримує главу держави (<http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/hto-perezavantazhit-radu>).

Директор соціологічної служби Центру ім. О. Разумкова А. Биченко, говорячи про «Батьківщину», зауважує, що без ключових фігур з нинішньої влади «Батьківщина» стає менш актуальною партією, проте вона в будь-якому разі пройде до парламенту. «Батьківщина» має старих перевірених виборців, які орієнтуються на колишню діяльність Ю. Тимошенко, наголошує він (<http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/hto-perezavantazhit-radu>).

У «Батьківщині» кажуть, що відхід частини її провідних членів фактично не позначився на партійних структурах – вони не перейшли до новостворених сил. Нині партія «Батьківщина» має найбільш розвинуту партійну мережу в регіонах України, що підтверджують як члени цієї політичної сили, так і їхні опоненти.

Однак, на думку спостерігачів, чи не найбільша організаційна проблема «Батьківщини» на цих виборах – це втрата незмінного керівника штабу й головного організатора О. Турчинова. Головою штабу «Батьківщини» сьогодні є сама Ю. Тимошенко.

Попри те що соціологи дають партії менше 10 % голосів, депутати зауважують, що активної кампанії Ю. Тимошенко ще, власне, не почала. Керівник Київської організації партії А. Павловський переконаний, що «Батьківщина» на цих виборах здатна набрати 15–20 % підтримки виборців і фінішувати другою (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/09/140923_batkivschyna_elections_sx).

Демарш А. Яценюка й О. Турчинова поставив «Батьківщину» в нелегке становище. Тепер політична партія не зможе презентувати виборцям бодай якісь успіхи діяльності у владі. Крім того, образ Ю. Тимошенко ніяк не пов'язаний з перебігом революційних подій на Майдані. Без «революційного» бекграунду їй буде важко критикувати нинішні дії влади, враховуючи, що більшість її вчорашніх соратників займають найвищі посади в тій самій владі. Очевидно, не вдасться повною мірою використати для позитивного позиціонування й роботу фракції «Батьківщини» у Верховній Раді сьомого скликання. Почалася вона з гучного скандалу з «тушками» Табаловими, а в подальшому навряд чи запам'яталася чимось істотним виборцям. Навіть діяльність із приводу «генеральної лінії партії» – звільнення Ю. Тимошенко з в'язниці – не мала жодного результату аж до тих пір, поки революція не вигнала клан Януковича з країни. Використання «Батьківщиною» популістської риторики наражається на серйозну конкуренцію з найбільш яскравим у цьому напрямі політиком О. Ляшком, який останнім часом повністю зайняв популістську нішу, залучивши на свій бік практично весь протестний електорат. Шанси партії О. Ляшка на парламентських виборах зростають в умовах суперечностей у «Батьківщині»,

відходу О. Турчинова й А. Яценюка від Ю. Тимошенко та ускладнень військово-політичної ситуації. «В першу чергу це пов'язано з тим, що серед прихильників його партії багато тих, хто раніше підтримував «Батьківщину», тому Ляшко їм близький, він і сам вихідець з «Батьківщини». Тому це додатковий шанс зміцнити свій рейтинг», – вважає політолог В. Фесенко (http://gazeta.ua/articles/politics/_problemi-v-batkivschini-roblyat-populyarnishoyu-partiyu-lyashka-ekspert/578204).

Нині очевидно, що команда «Батьківщини» намагається виправити частину своїх помилок, граючи на актуальних передвиборних меседжах. По-перше, Ю. Тимошенко підтримала популярну серед українців тезу про необхідність введення військового стану. Вочевидь, це – гра ва-банк: з одного боку, очільниця «Батьківщини» говорить про те, що подобається виборцю, з іншого – оголосивши військовий стан в Україні, неможливо буде провести дочасних парламентських виборів, що також грає на руку політсилі з не найвищим рейтингом.

По-друге, у політсилі заявили про люстрацію партійних рядів. Найгучнішим наслідком такої діяльності стало виключення народного депутата Г. Москаля з керівних органів партії.

По-третє, технологи «Батьківщини» дуже влучно активізували тему про вступ до НАТО. Так, Ю. Тимошенко заявила, що ВО «Батьківщина» має намір розпочати процедуру, необхідну для проведення всеукраїнського референдуму про вступ України до НАТО, одночасно з позачерговими парламентськими виборами 26 жовтня. На думку Ю. Тимошенко, вступ України до НАТО поставить крапку у військовому конфлікті на Сході України. Вона також переконана, що населення країни повністю підтримає вступ України до НАТО.

Насправді нинішні настрої українського населення дійсно здебільшого пронатівські. Сутність НАТО у свідомості багатьох українців трансформується від військового ворожого блоку до символу безпеки й миру на противагу руйнуванню образу дружньої Росії. На початку липня громадська організація «Майдан закордонних справ» оприлюднила результати опитування, проведеного, за цим повідомленням, спільно з Центром ім. О. Разумкова з 31 травня по 5 червня. Як ідеться в повідомленні, відповідаючи на запитання щодо доцільності вступу України в НАТО, переважна більшість (54 %) опитаних погодилася з цим, причому 27,8 % з них вважають, що заявку треба подавати негайно. Лише 32,2 % вважають, що Україна не має вступати в Альянс, заявила організація.

Водночас Центр ім. О. Разумкова тоді ж, на початку липня, повідомив про цілком інші результати власного опитування на цю ж тему, яке провели з 6 по 11 червня. За цими даними, кількість прихильників і супротивників вступу України до НАТО була практично рівною. На ймовірному референдумі за вступ проголосувало б 40,8 % опитаних, проти – 40,1 % (але серед тих, хто заявив, що взяв би участь у такому референдумі, «за» було б 45,4 %, «проти» – 36,4 %). Обидва опитування були проведені в усіх регіонах

України, крім наразі окупованого Росією Криму (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/26558058.html>).

Як заявила журналістам Ю. Тимошенко, партія «Батьківщина» прийняла рішення розпочати проведення всіх процедур, які необхідні, щоб провести референдум стосовно вступу України до НАТО безпосередньо в день проведення дострокових парламентських виборів. Вона поінформувала про подання до ЦВК спеціальної заявки щодо проведення 5 вересня зборів громадян України стосовно майбутнього референдуму. Ю. Тимошенко додала, що після цього, згідно із законом про всеукраїнський референдум, партія розпочне збір 3 млн підписів, необхідних для його проведення. Вона також звернулася до Президента України П. Порошенка, Прем'єр-міністра А. Яценюка, Голови ВР О. Турчинова й народних депутатів із проханням підтримати ініціативу щодо проведення референдуму (<http://www.pohlyad.com/news/n/59626>).

5 вересня на вул. Турівській у Києві відбулися збори громадян стосовно проведення референдуму, у яких взяли участь 2 тис. 735 осіб. Того ж дня до ЦВК надійшла ухвала Окружного адмінсуду Києва від 4 вересня за позовом політичної партії «Союз» до партії «Батьківщина», якою заборонено Центральній виборчій комісії направляти представника на збори громадян України щодо всеукраїнського референдуму. Тоді ж комісія поінформувала «Батьківщину» про ухвалу суду й заявила, що не направлятиме свого представника на збори.

15 вересня ЦВК розглянула документи зборів громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, які відбулися 5 вересня 2014 р. у Києві. За результатами аналізу поданих документів комісія встановила, що при утворенні ініціативної групи із всеукраїнського референдуму за народною ініціативою на цих зборах з питання «Чи підтримуєте приєднання України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) як системи колективної безпеки?» не було дотримано порядку, визначеного ст. 30 Закону України «Про всеукраїнський референдум». Зокрема, Центральна виборча комісія, на виконання відповідного рішення Окружного адміністративного суду м. Києва, не направляла свого представника на вказані збори громадян, що унеможливило посвідчення комісією факту їхнього проведення у встановленому Законом порядку.

Відтак ЦВК відмовила в реєстрації ініціативної групи із проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 5 вересня 2013 р.

Лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко натомість заявила про незаконність рішення Центральної виборчої комісії про відмову в реєстрації ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо вступу України до НАТО. «Центральна виборча комісія, яка складається, по суті, з комуністично-“регіональної” більшості, сьогодні заборонила проведення референдуму щодо вступу України в НАТО безпідставно, протизаконно, практично будучи “п'ятою колоною” Кремля в

Україні», – заявила вона після засідання Центральної виборчої комісії, на якому розглядалося питання щодо реєстрації ініціативної групи.

Лідер партії «Батьківщина» наголосила, що, незважаючи на рішення ЦВК, її політична сила розпочне збір підписів громадян України для проведення референдуму. Крім того, Ю. Тимошенко пообіцяла подати до ГПУ заяву на «незаконні дії голови ЦВК М. Охендовського» – за відмову в реєстрації ініціативної групи із проведення референдуму по НАТО за народною ініціативою. Водночас політик наголосила, що її партія надасть на розгляд народним депутатам закон про люстрацію членів ЦВК (<http://www2.tymoshenko.ua/news/komunistychno-regionalna-bilshist-sprobuey-zirvaty-referendum-shhodo-nato>).

Експерти здебільшого критично поставилися до ініціативи партії «Батьківщина» щодо референдуму про вступ України до НАТО. Зокрема, політичний аналітик П. Нусс вважає, що ініціатива партії «Батьківщина» про одночасне проведення всеукраїнського референдуму щодо вступу України в НАТО ніщо інше як добре спланована політична технологія ззовні країни для мобілізації «русского мира» навколо активної участі у виборах і, відповідно, перемога в деяких округах відвертих представників російського інтересу. «У східних та південних регіонах нашої країни досі присутній попит на позаблоковість, тому ця технологія має на меті збільшити активність “проросійського” електорату», – переконаний експерт.

На його думку, Україна не може навіть розглядати питання про вступ до НАТО, адже статут Альянсу не передбачає розширення з країнами, які перебувають у стані військового конфлікту. «І ми, і Тимошенко маємо усвідомлювати, що маніпуляції на теми вступу або не вступу України в НАТО сьогодні фактично межують з деструктивом, адже саме питання «вступити чи ні» означає нашу невизначеність. Ми вже визначились, і за рішенням РНБО до уряду були направлені директиви щодо підготовки документів для парламенту, за якими буде дезактивованій позаблоковий статус нашої країни. Більше того, провести референдум синхронно з виборами вже технічно неможливо. На збір 3 млн підписів та на процедуру півтора місяця надто мало. Щодо використання цієї теми як передвиборної технології, маю нагадати, що тема НАТО всередині партії Тимошенко активується щоразу перед виборами, але ще раз хочу зазначити, що референдум навантажує додатковими витратами бюджет, в результаті ми отримуємо дестабілізуючий фактор, замороження теми вступу, активність проросійського електорату», – запевняє П. Нусс (<http://obozrevatel.com/blogs/89032-referendum-pro-vstup-v-nato-splanovana-provokatsiya-proti-ukraini.htm>).

У подібній тональності висловлюється і політолог В. Подгорна. Вона звертає увагу на той факт, що заява Ю. Тимошенко про референдум щодо НАТО сьогодні є вигідною для Росії. Адже, як показують соціологічні дослідження, незважаючи на значну підтримку вступу України до НАТО, із цього питання поки немає твердої більшості. Отже, проведення нині референдуму може заблокувати вступ до Північноатлантичного альянсу, що

одразу розв'яже руки РФ. «Тимошенко не хоче жодних компромісів – вона бачить себе національним лідером, конкурентом Порошенка і вважає, що може в майбутньому добитися серйозних результатів. Але всі її кроки говорять про те, що вона не здатна оцінювати політичну ситуацію та суспільні настрої. І партія втрачає рейтинги, бо люди не бачать її позиції для посилення України», – зазначає політолог.

Передвиборна тактика Ю. Тимошенко з гаслами за референдум із приводу НАТО сьогодні не на часі, зазначає й політолог В. Фесенко. «Треба все робити поетапно – спочатку позбутися позаблокового статусу, а референдум проводити тоді, коли дійсно постане питання про членство в НАТО. Як політичну технологію питання щодо референдуму можна зрозуміти – це приверне увагу прихильників вступу до Північноатлантичного альянсу. Але під кутом зору інтересів держави в цьому є ризик, бо результат не гарантований, а противники НАТО і проросійські сили можуть мобілізуватися й проголосувати проти. І якщо результат референдуму виявиться негативним, це буде серйозна поразка», – вважає В. Фесенко (<http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/hto-perezavantazhit-radu>).

Політолог називає «Батьківщину» опозиційною силою, яка діє на «полі Майдану». Жорстка критика її членами останніх кроків влади, зокрема відтермінування введення в дію економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС та ухвалення «законів 16 вересня», співзвучні з такими оцінками (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/09/140923_batkivschyna_elections_sx).

Як відомо, лідер партії «Батьківщина» виступила з жорсткою критикою ініційованого Президентом П. Порошенком Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Ю. Тимошенко вважає, що надання особливого статусу окремим районам Донецької та Луганської областей, а також звільнення від кримінальної відповідальності терористів призведе до встановлення проросійської влади на східних територіях України (<http://www2.tymoshenko.ua/news/ukrayinskyj-parlament-legalizuvav-okupatsiyu-donbasu>). «Закони, які щойно проголосовані, віддають частину територій Донбасу під повне неподільне управління Російській Федерації. Немає жодного сумніву, що після введення в дію цих законів буде встановлений повний контроль над частиною території Донбасу саме цими терористичними угрупованнями, а також російськими військами, які фінансуються, підтримуються і були введені на територію України саме за дорученням та вказівкою Путіна», – заявила Ю. Тимошенко.

Лідер партії «Батьківщина» також наголосила, що проведення місцевих виборів на захоплених територіях Донбасу призведе до фактичного встановлення там проросійської влади. «Вибори в місцеві органи влади на частині Донбасу, які передбачені цим Законом легалізують владу Росії на території Донбасу. Ті частини Закону, які в порушення Конституції України передбачають, що на цих територіях можуть бути встановлені силові структури, міліція, прокуратура й окремо створення судів як раз за участі

виключно тих, хто сьогодні контролює частину Донбасу, говорить про те, що відбудеться легалізація тероризму, окупації. Принизливо те, що окупацію легалізував український парламент», – зазначила вона.

При цьому Ю. Тимошенко підкреслила, що партія «Батьківщина» не голосувала за ухвалення цих законів і запропонувала журналістам і представникам громадянського суспільства звернутися до депутатських груп та фракцій з вимогою оприлюднити списки депутатів, які віддали свої голоси за ці закони. «Свої голоси за передачу частини території Донбасу під протекторат Росії віддали комуністи, колишні депутати Партії регіонів, які зараз розпалися на чисельні групи, депутати Блоку П. Порошенка і УДАР», – додала лідер партії.

Крім того, Ю. Тимошенко звернула особливу увагу на те, що голосування відбувалося за зачиненими дверима. «Голосування по повній задачі національних інтересів України на Донбасі проводилися за зачиненими дверима, в таємному режимі і, що знаково, в не поіменному режимі. Тобто більшість депутатів Верховної Ради сховалися за закритим голосуванням, коли зраджували і здавали Україну для того, щоб їхні прізвища не були знайомі суспільству, – повідомила вона. – Мені соромно, що після революції гідності, після героїчної боротьби наших патріотів на фронтах Донбасу так принизливо і безславно здали Україну».

Водночас лідер «Батьківщини» заявляє про необхідність реалізації Україною комплексного плану, який дасть змогу спинити російську агресію у країні. «Ми мусимо мати свій план з п'яти пунктів. Пункт № 1. Ми мусимо багатократно посилити нашу оборону. І у нас є можливість вигравати і протистояти», – заявила Ю. Тимошенко в ефірі телеканалу «Інтер» (<http://www2.tymoshenko.ua/news/p-yat-kroktiv-zadlya-peremogy>).

Крім того, на її думку, Україна повинна посилити своє дипломатичне представництво у європейських країнах і Сполучених Штатах Америки. «Зараз там працює надсильне російське лобі, і вони руйнують нам шлях до Європи. Росія вже добилася, що Україна перенесла втілення Угоди про асоціацію. А у нас чотири місяці не призначені послы в Німеччині, Франції, Англії, Польщі і ще 20 послів», – зазначила вона.

«Третє. Перейти на формат переговорів з Росією з позиції сили, а це означає США – Європа – Росія – Україна, а не так, як зараз протоколи підписуються ЛНД, ДНР в присутності Зурабова», – наголосила лідер партії «Батьківщина».

Ю. Тимошенко також вважає за необхідне розробити спеціальну систему інформаційної політики в Європейському Союзі і в інших ключових країнах світу. «Це невідкладно треба зробити. І останнє. Мусить бути негайно створена ставка головнокомандувача. Це означає, що Президент країни мусить взяти всю систему управління країною в свої руки, підпорядкувати обороні всі системи життя, включаючи повну перебудову на новий лад, систему оборонної промисловості, замкнути на собі все управління, а не той хаос, який є сьогодні, – підкреслила вона. – Діяти потрібно, а не вірити цим меморандумам, які Путін народжує для того, щоб нас просто обеззброїти і

зробити так, щоб ми не діяли. Перемога не випрошується, перемога здобувається. А реформи потрібно проводити навіть у важких умовах військової агресії. Сьогодні, на жаль, цього не робиться».

Разом з тим лідер партії «Батьківщина» наголосила, що закони щодо особливого статусу окремих районів Донецької та Луганської областей, а також про амністію учасників незаконних озброєних формувань, які воюють проти Української держави, мають бути скасовані. «Ані Росію, ані бойовиків не треба переконувати підтримувати ці закони, тому що ці закони саме Москва і розробляла. Вони їх нам нав'язали. Ці закони створюють друге Придністров'я, вже українське, на території Донбасу. Але це унікальний випадок, коли це відбувається за згодою українського парламенту», – зазначила вона (<http://www2.tymoshenko.ua/news/potriben-sylnyj-diplomatychnyj-shlyah-dlya-rozvy-yazannya-kryzy-na-shodi-ukrayiny>).

У разі проходження до майбутнього парламенту партія «Батьківщина» піде в опозицію до діючої влади Президента П. Порошенка, вважає радник глави держави політтехнолог О. Медведєв. «Я думаю, що Тимошенко піде окремо. З моєї точки зору, її похід на вибори – це похід в опозицію», – зазначив експерт, який раніше тісно співпрацював зі штабом Ю. Тимошенко (<http://gre4ka.info/polityka/13017-u-maibutnii-verkhovnii-radi-vzhe-vydno-kontury-pravliachoi-koalitsii-ta-ii->).

Політолог В. Подгорна також не очікує, що «Батьківщина» увійде до провладної коаліції, «бо, якби вона цього хотіла, вона б уже допомагала Президенту. Особливо під час війни. В цьому питанні має бути консолідація, бо ми маємо справу із зовнішнім ворогом. Їй ніхто сьогодні не заважає бути конструктивною та підтримувати проукраїнську позицію, але ми цього не бачимо». З іншого боку, припускає політолог, участь «Батьківщини» в коаліції можлива, але для руйнування її зсередини (<http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/hto-perezavantazhit-radu>).

Згідно з опитуванням Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), проведеного 23 серпня – 2 вересня, серед респондентів, готових прийти на дільниці, 25,2 % проголосували б за Блок П. Порошенка, 8,9 % – за Радикальну партію О. Ляшка, 6,8 % – за «Громадянську позицію» А. Гриценка й Демократичний альянс, 5,3 % – за «Сильну Україну» С. Тігіпка, 4,4 % – за політсилу А. Яценюка – О. Турчинова, 4,2 % – за «Батьківщину» Ю. Тимошенко, 3,2 % – за КПУ, 3 % – за «Свободу», 2,0 % – за «Самопоміч». З огляду на це можна очікувати, що за списками (загалом 225 мандатів) Блок П. Порошенка може провести 65–70 висуванців, Радикальна партія О. Ляшка – 23–24, «Громадянська позиція» А. Гриценка й «Сильна Україна» С. Тігіпка – 21–22, «Народний фронт» і «Батьківщина» – по 17–18. Інше питання: скільки кожна з цих сил здобуде в мажоритарних округах (<http://tyzhden.ua/Politics/119432>).

Як говорить досвід попередніх виборчих кампаній, на кожних виборах «Батьківщина» демонструє дещо кращі результати, ніж у соціологічних опитуваннях. Зростання електоральної підтримки цілком можливе з огляду на ті меседжі, які взяла на озброєння Ю. Тимошенко в цій виборчій кампанії.

Перш за все це пов'язано з її поверненням до опозиційної ніші, яка за часів політичної кар'єри Ю. Тимошенко була для неї найвдалішою передвиборною позицією. Звідси й мобілізація «прихованого» рейтингу, особливо серед сільських мешканців. Крім того, технологи «Батьківщини» точно використовують у своїй агітації реальні помилки діючої влади. Поки що це – єдині відкриті двері, що залишилися у Ю. Тимошенко для її передвиборної критики. Інших можливостей продемонструвати свою роботу в нинішній парламентській кампанії в команди Ю. Тимошенко обмаль.

Наука – суспільству

С. Зозуля, канд. іст. наук, заввідділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Новації у сфері освіти, науки й культури: аналітичний огляд нормативно-правових актів (вересень 2014 р.)

***

Кабінет Міністрів України врегулював особливості переведення студентів ВНЗ, що розташовані на тимчасово окупованій території України.

З метою забезпечення захисту прав студентів, які навчалися за кошти фізичних та юридичних осіб у ВНЗ, що розташовані на тимчасово окупованій території України, та були переведені до вищів державної та комунальної форми власності, розташованих на території інших регіонів України, у період з березня по червень 2014 р., завершення 2013/2014 н. р. такими студентами здійснюється на безоплатній основі.

Про що Прем'єр-міністр України *А. Яценюк* підписав відповідне розпорядження від 20.08.2014 р. № 742-р «Про деякі особливості переведення студентів вищих навчальних закладів, що розташовані на тимчасово окупованій території України, у період з березня по червень 2014 року». (За матеріалами «Офіційного вісника України» № 69 від 5 вересня 2014 р., с. 86; офіційного веб-порталу ВРУ (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-2014-%D1%80>). – 2014. – 25.09; професійного порталу кадровиків України «Гаряча лінія кадровика» (<http://kadrovik01.com.ua/regulations/2339/407597/>). – 2014. – 24.09).

***

Затверджено Порядок замовлення, обліку й видачі дублікатів та виправлених документів про загальну середню освіту державного зразка особам, які здобули загальну середню освіту в навчальних закладах на тимчасово окупованій території України.

Цей Порядок встановлює особливості процедури замовлення, обліку й

видачі дублікатів та виправлених документів про загальну середню освіту державного зразка особам, які здобули загальну середню освіту в навчальних закладах на тимчасово окупованій території України.

При отриманні замовлення на виготовлення дублікату вся інформація звіряється виконавцем з даними про навчальний заклад на тимчасово окупованій території України та про випускника, що містяться в Єдиній державній електронній базі з питань освіти. Інформація про дублікат та виправлений документ вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Відповідний наказ підписав міністр освіти і науки С. Квіт від 08.08.2014 р. № 917 (*За матеріалами «Офіційного вісника України» № 71 від 12 вересня 2014 р., с. 42–45; офіційного веб-порталу ВРУ (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1024-14>). – 2014. – 29.09*)

***

Уряд вирішив питання надання додаткових місць державного замовлення для вступників із Криму.

Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 17.09.2014 р. № 450 «Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї».

Порядок визначає механізм надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають у Криму або переселилися з нього та за результатами конкурсного відбору вступників у державні й комунальні ВНЗ не потрапили до переліку осіб, які рекомендовані вишом до зарахування на місця державного замовлення.

Зарахування на навчання до ВНЗ вступників, випускників 2014 р, здійснюється на підставі документів про здобутий освітній (освітньо-кваліфікаційний) рівень та додатків до них з поданням протягом шести місяців довідки, передбаченої ст. 6 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

У разі наявності вступників центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить навчальний заклад, за зверненням керівника закладу надає (розміщує) додаткові місця державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів з урахуванням напряму підготовки (спеціальності), обраного вступником (*За матеріалом Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247618156&cat_id=244274160). – 2014. – 23.09*).

***

Президент України підписав Указ про присудження Державних премій України в галузі науки й техніки.

На підставі подання Комітету з Державних премій України в галузі науки й техніки премії присуджено за кількома категоріями, в основному, за наукові досягнення у сфері фізики, екологічної безпеки, гірничо-металургійної інженерії, механіки, медицини, наприклад: за роботу «Новітні біотехнології в діагностиці, лікуванні і профілактиці захворювань людини», за роботу «Прилади та засоби для діагностики та магнітної нанотерапії раку», за цикл наукових праць «Використання природних ресурсів України в умовах екологічних обмежень» тощо.

Відповідний документ підписав Президент України *П. Порошенко* від 23.08.2014 р., № 675/2014 (**Використано матеріали «Офіційного вісника України» № 71 від 12 вересня 2014 р., с. 21–29; Офіційного інтернет-представництва Президента України Петра Порошенка (<http://www.president.gov.ua/documents/18011.html>). – 2014. – 20.09).**

***

Президент представив «Стратегію реформ-2020».

«Стратегія-2020» складається з трьох векторів руху для досягнення мети: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість. Головною передумовою цієї роботи має стати новий суспільний договір між громадянським суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності.

Мета реформ – членство в ЄС.

П. Порошенко наголосив, що реформи мають бути системними, торкатися одразу всіх політичних, економічних та соціальних інституцій. «Стратегія-2020» передбачає 60 реформ та спеціальних програм.

Президент визначив вісім пріоритетних сфер, зміни в яких або розв'язують найгостріші проблеми, або створюють інституційні передумови для проведення інших реформ. Цими пріоритетами він назвав:

- ✓ антикорупційну та судову реформи;
- ✓ реформу правоохоронних органів;
- ✓ децентралізацію та реформу державного управління;
- ✓ податкову реформу.
- ✓ реформа системи безпеки та оборони;
- ✓ реформа охорони здоров'я;
- ✓ формування енергонезалежності;
- ✓ подальша популяризація України у світі.

(Використано матеріали Офіційного інтернет-представництва Президента України Петра Порошенка (<http://www.president.gov.ua/news/31289.html>). 2014. – 25.09; порталу «Независимого бюро новостей» (<http://nbnews.com.ua/ru/news/132934>). – 2014. – 28.09).

***

Внесено зміни до Положення про атестацію педагогічних працівників навчальних закладів та навчально-методичних установ сфери культури.

Атестацію буде проведено до 1 вересня 2018 р. для керівників, заступників керівників навчальних закладів культури і мистецтв та навчально-методичних установ сфери культури з метою підвищення ефективності їхньої управлінської діяльності, рівня їх професійної компетентності та фахової майстерності.

До наказу додаються зразки супровідних документів: заяви на проведення чергової (позачергової) атестації, протоколів засідання атестаційної комісії, атестаційного листа, протоколу розгляду апеляцій атестаційною комісією.

Документ підписав міністр культури і мистецтв України Є. Нищук від 07.08.2014 р. № 621 за погодженням із міністром освіти і науки України С. Квіттом, головою Профспілки працівників культури України Л. Перелигіною та ін. *(За матеріалами «Офіційного вісника України» № 73 від 19 вересня 2014 р., с. 145–155).*

***

Кабінет Міністрів України виніс Постанову про урегулювання окремих питань діяльності регіональних центрів оцінювання якості освіти.

МОН України та Кабмін України прийшли до спільного вирішення щодо ліквідації у 2014 р. Сімферопольського регіонального центру оцінювання якості освіти. Натомість було вирішено створити Херсонський регіональний центр оцінювання якості освіти як регіональний підрозділ Українського центру оцінювання якості освіти.

Відповідний документ підписав Прем'єр-міністр України А. Яценюк від 10.09.2014 р. № 421, реєстраційний код 73904/2014. *(За матеріалами «Офіційного вісника України» № 74 від 23 вересня 2014 р., с. 33–34).*

***

Затверджено правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Білорусі, Республіки Македонія, Греції.

Міністерство аграрної політики та продовольства України видало низку наказів щодо правил правопису/транслітерації українською географічних назв, термінів, літеросполук таких країн, як Білорусь, Республіка Македонія, Греція.

У додатках до наказів наводяться правила та приклади (у таблицях) передачі українською прикметникових форм, утворених від іншомовних географічних назв, подано приклади географічних термінів та інших слів, що формують білоруську, македонську, грецьку топонімію, скорочення географічних термінів та понять цих країн, що вживаються на картах, традиційних назв географічних об'єктів Білорусі та Греції.

Відповідні накази підписав міністр аграрної політики та продовольства України *І. Швайка* за погодженням з головою Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва *М. Бродським*, головою Державного агентства земельних ресурсів України *С. Рудиком*:

✓ наказ від 20.08.2014 р. № 308 «Про затвердження Правил передачі українською мовою географічних назв і термінів Білорусі»;

✓ наказ від 20.08.2014 р. № 309 «Про затвердження Правил передачі українською мовою географічних назв і термінів Республіки Македонія»;

✓ наказ від 20.08.2014 р. № 311 «Про затвердження Правил передачі українською мовою географічних назв і термінів Греції». *(За матеріалами «Офіційного вісника України» № 74 від 23 вересня, с. 74–135).*

***

Затверджено галузеву програму створення страхового фонду документації.

Документ містить детальні роз'яснення правил опису галузевої програми створення страхового фонду документації. У цілому програма складається з таких розділів, що розміщуються після титульного аркуша: «Загальні положення»; «Мета програми»; «Механізм реалізації та контролю за виконанням програми»; «Фінансове забезпечення програми»; «Результати реалізації програми»; «Формування страхового фонду документації».

Відповідний наказ підписано Міністром юстиції України *П. Петренком* від 01.09.2014 р. № 1444/5 за погодженням із заступником голови Державної архівної служби України *О. Музичук* та заступником міністра фінансів України *В. Матвійчук*. *(Використано матеріали «Офіційного вісника України» № 74 від 23 вересня, с. 153–155); офіційного веб-порталу ВРУ (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1071-14>). – 2014. – 30.09).*

***

Міністерство юстиції України затвердило Порядок підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах.

Визначений порядок встановлює основні вимоги щодо організації та проведення архівними установами виставок з використанням документів Національного архівного фонду (НАФ), демонстрації документів НАФ під час проведення інформаційних заходів (зустрічей із громадськістю, екскурсій в архіви, презентацій, днів відкритих дверей, лекцій, доповідей, конференцій тощо), оприлюднення інформації документів НАФ у засобах масової інформації. Цей нормативний акт спрямований на унормування координації виставкової діяльності, містить вимоги до проведення виставок, роз'яснює аспекти організації роботи архіву з підготовки виставки, висвітлює важливі аспекти щодо правил оприлюднення документів архіву в ЗМІ та їх демонстрації і/або оприлюднення архівної інформації під час проведення інформаційних заходів.

Дія цього наказу поширюється на центральні державні архіви, Державний архів в Автономній Республіці Крим, державні архіви областей, міст Києва і Севастополя, архівні відділи районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій, галузеві державні архіви, архівні підрозділи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних і комунальних установ, підприємств і організацій, а також архівні підрозділи державних наукових установ, музеїв та бібліотек.

У документі наголошується, що участь у міжнародних виставках здійснюється на підставі міжнародних договорів міжвідомчого характеру про співробітництво в архівній сфері, укладених з архівними службами, іншими установами іноземних держав.

Відповідний наказ підписав Міністр юстиції України *П. Петренко* від 01.09.2014 р. № 1445/5. *(Використано матеріали «Офіційного вісника України» № 74 від 23 вересня, с. 156–161); офіційного веб-порталу ВРУ (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1072-14>). – 2014. – 30.09).*

***

Уряд розширив перелік суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану.

У зв'язку із ситуацією, що склалася на Сході України, Кабінет Міністрів вніс зміни до Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану.

За словами міністра соціальної політики *Л. Денісової*, чинний Порядок було затверджено 2011 р., однак сьогодні документ потребує вдосконалення, з урахуванням сучасних суспільно-політичних викликів та необхідності ліквідації можливих наслідків збройної агресії.

Відтепер у Порядку визначено термін **«трудова повинність»**, який означає, що громадяни залучатимуться до примусового виконання робіт оборонного характеру, а також до ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру в період мобілізації та воєнного часу без обов'язкової згоди.

Також уточнено категорії осіб, які можуть залучатися для виконання таких робіт, шляхом охоплення тих громадян, які забезпечують себе роботою самостійно. Це, зокрема, працездатні особи, у тому числі такі, що не підлягають призову на військову службу, які за віком і станом здоров'я не мають обмежень до роботи в умовах воєнного стану (крім працездатних осіб, що залучені до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і заброньовані за підприємствами на період мобілізації та воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер), а саме: безробітні та інші незайняті особи; працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств, що не залучені до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) та не зараховані до складу позаштатних (невоєнізованих) формувань цивільного захисту, – у порядку переведення таких працівників у кількості, що не призведе до повної зупинки виробництва; особи, зайняті в особистому селянському господарстві;

студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів; особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

З кожною із зазначених категорій осіб буде укладатися строковий трудовий договір.

Крім того, до переліку суспільно корисних робіт, що виконуються в умовах воєнного часу, додано види, які спрямовані на забезпечення обороноздатності держави:

✓ ремонтно-відновлювальні роботи, що проводяться на державних кордонах, аеродромах, фортифікаційних спорудах;

✓ інші роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період дії воєнного стану (розбір завалів, доріг тощо);

✓ виконання робіт, пов'язаних із забезпеченням потреб Збройних сил та інших військових формувань *(За матеріалом Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України «Урядовий портал» http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247625427&cat_id=244274160). – 2014. – 30.09).*

***

Президент України призначив стипендії для видатних спортсменів з паралімпійських і дефлімпійських видів спорту та їхніх тренерів.

Кабінет Міністрів України схвалив проекту Указу Президента України «Про призначення стипендій Президента України для видатних спортсменів із паралімпійських і дефлімпійських видів спорту та їх тренерів», яким передбачено 250 стипендій.

Реалізація Указу стимулюватиме спортсменів та тренерів до успішних виступів на міжнародній спортивній арені, мотивуватиме на досягнення високих результатів та сприятиме розвитку спорту інвалідів в Україні.

✓ На конкурсний відбір на призначення стипендій Президента Мінмолодьспорт висунув 171 спортсмена-інваліда та їхніх тренерів, які посіли перше-третє місце на XXII Дефлімпійських іграх та чемпіонатах світу 2013 р. Заплановано, що виплата призових коштів здійснюватиметься щомісяця протягом одного року *(За матеріалом Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України «Урядовий портал» http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247578032&cat_id=244274160). – 2014. – 29.09).*

***

Всеукраїнський конкурс «Учитель року-2015».

МОН України традиційно проведе конкурс «Учитель року», який відбуватиметься впродовж трьох турів. Районні та міські конкурси будуть проведені в грудні. Обласні та київський міський конкурси відбуватимуться впродовж грудня – січня. Проведення фіналу конкурсу заплановане на квітень – травень 2015 р.

Наказом освітнього відомства також утворено центральний організаційний комітет конкурсу *(За матеріалами освітнього порталу Osvita.ua (http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42873/). – 22.09; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/36927-u-grudni-startue-vseukrayinskiy-konkurs-uchitel-roku--2015>). – 2014. – 22.09).*

***

V Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка проводиться для учнів 5–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі ліцеїв військових ліцеїв, у чотири етапи (із жовтня по березень), для учнів професійно-технічних навчальних закладів, студентів і курсантів ВНЗ I–IV р. а. усіх форм власності в три етапи (із листопада по березень).

Проведення урочистостей з нагоди початку V Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка заплановано на 9 жовтня 2014 р. у м. Луцьк.

МОН України пропонує в цей день провести відкриття конкурсу в усіх навчальних закладах України *(За матеріалом офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/37446-9-geovtnya-rozpochnetsya-v-migenarodniy-movno-literaturniy-konkurs-uchnivskoyi-ta-studentskoyi-molodi-imeni-tarasa-shevchenka>). – 2014. – 29.09).*

Проблеми інформатизації

Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій,
завідділу політологічного аналізу СІАЗ НБУВ

Управління інформаційно-комунікаційними потоками в контексті виникнення і врегулювання політичних конфліктів у перехідних суспільствах

У статті аналізується інформаційно-комунікаційний компонент у виникненні й розв'язанні конфліктів у перехідних суспільствах, розглядаються «маніпулятивний» і «продуктивний» підходи до управління інформаційно-комунікативними потоками, на прикладі Росії розкривається специфіка використання інформаційних маніпулятивних технологій з метою реалізації інформаційних впливів на інфопростір інших держав, обґрунтовується доцільність використання продуктивного підходу як інструменту сприяння стабільному розвитку суспільства та запобіганню і розв'язанню конфліктів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні потоки, керування інформацією, інформаційні впливи, конфлікт, Донбас, Росія, інформаційні маніпуляції.

Сьогоднішній конфлікт на Донбасі розвивається навколо цінностей, політичних ідеалів, культурних традицій, оцінок тих чи інших подій. Його можна кваліфікувати як конфлікт цінностей та конфлікт ідентичностей. Такі конфлікти часто виникають у суспільствах, де відбувається зіткнення різних думок стосовно шляхів державного будівництва або реформування та наявні соціальні групи, які ототожнюють себе не стільки із суспільством і державою в цілому, скільки з певною етнічною, релігійною, мовною групою. У латентному вигляді цей конфлікт був наявний в Україні весь період її незалежного існування. Утім, його перехід в активну фазу і подальша ескалація пов'язані із зовнішнім чинником – агресивною політикою Росії, яка за визначенням багатьох політиків і політологів, веде в Україні гібридну війну, успішно використовуючи поряд з військовою зброєю інформаційну. Отже, інформаційно-комунікаційний компонент нинішнього збройного конфлікту на Донбасі варто розглядати саме з позиції виробленого Росією і нав'язаного нашому суспільству дискурсу. Готовність до сприйняття цього дискурсу як самими росіянами, так і частиною українського суспільства, у першу чергу «російськомовним населенням Донбасу», невміння й небажання громадськості критично осмислювати продуковану та поширювану авторитетними інформаційними інституціями інформацію, відсутність, так би мовити, інформаційного імунітету заклали інформаційні підвалини для розгортання на Донбасі збройного конфлікту.

Посилення ролі інформаційних впливів у процесі військового протистояння прогнозував у минулому столітті полковник Є. Месснер, начальник штабу Лавра Корнілова і барона Петра Врангеля, викладач Вищих Військово-наукових курсів у Белграді, який висунув концепцію стосовно того, що війни в майбутньому відбуватимуться не за нові території і ресурси, а за «душі народів», і будуть це бунтівні війни – «заколотні війни» («мятежные войны»), у яких найважливішими стратегічними об'єктами стають «душа ворожої армії, душа ворожого народу». «Розтлити дух ворога і вберегти від розтління свій дух – ось сенс боротьби», – робив висновок військовий теоретик [1].

З огляду на ту важливу роль, яку в гібридній війні відіграє інформаційний компонент, актуалізуються питання дослідження процесу управління інформаційно-комунікаційними процесами з метою а) протидії з боку вітчизняних інформаційних інституцій негативним інформаційним впливам, б) наповнення національного інформаційного простору адекватною – об'єктивною, достовірною, актуальною – інформацією, спрямованою на формування і зміцнення національного світогляду і національної свідомості, комплексного уявлення про Україну, її місце у світі, події, з нею пов'язані, з метою консолідації суспільства і вироблення «стійкості» до ворожих інформаційних впливів, запобігання внутрішнім конфліктам на ґрунті інформаційного протистояння; в) формування необхідної інформаційної бази для прийняття відповідних суспільним реаліям рішень, вироблення актуальної державної політики.

У питанні управління інформаційно-комунікаційними потоками можна виокремити два підходи. Позначимо їх умовно як «маніпулятивний» і «продуктивний». Відповідно до першого, управління інформацією полягає, наприклад, у не допуску в інформаційний простір небажаної інформації та осіб, зменшенні значущості події шляхом підкреслення її негативних характеристик, передуманні викладу матеріалу автономних оцінок, які впливають на формування ставлення громадськості до новини тощо. У даному випадку комунікатор, вступаючи в комунікацію з аудиторією, за допомогою замовчування, применшення значущості, іронічного або негативного висвітлення події тощо має на меті таємно вплинути на вибір або дії аудиторії, щоб досягти певної мети.

Що стосується другого підходу, то, як зазначалось автором раніше, під управлінням інформаційно-комунікаційними потоками розуміється свідомий, цілеспрямований та ефективний вплив на зміст, інтенсивність, напрями політичної комунікації з метою досягнення стабільного розвитку політичної системи, у результаті якого кожен з її елементів отримує власну користь [2]. У рамках продуктивного підходу серед найважливіших завдань, які має вирішити управління інформаційно-комунікаційними потоками, слід відзначити перелічені М. Грачовим, по-перше, виявлення інформаційних масивів і потоків, необхідних для ефективного політичного керівництва суспільством; по-друге, збір і обробку даних, затребуваних для прийняття політичних рішень і оцінки їх наслідків; по-третє, зберігання інформації, організацію її поширення, а також контроль за інформаційною діяльністю в суспільстві, що передбачає, зокрема, виявлення перешкод для проходження достовірних або необхідних відомостей [3, с. 115].

У контексті конфліктології використання першого підходу (свідоме чи неусвідомлене) впливає на формування, т. зв., передконфліктної ситуації і створення умов для переходу конфлікту з латентної у відкриту фазу, ескалації конфлікту, використання другого сприяє запобіганню конфлікту або його розвитку в позитивному напрямі і, врешті, врегулюванню і розв'язанню. Що стосується використання «маніпулятивного» підходу у врегулюванні конфлікту, то воно небезпечне тим, що не усуває інформаційної причини конфліктної ситуації – відсутності в реципієнта здатності критичного осмислення отриманої інформації, – а отже, залишає інформаційні умови для повторення конфліктного сценарію, або ж для формування нового конфлікту.

Водночас, слідом за Н. Слядневою зауважимо, що підвищенню рівня соціальної керованості сприятиме якісно інший рівень інтелектуалізації інформаційного простору, який необхідний для сталого розвитку суспільства та нейтралізації інформаційно-дестабілізуючих його чинників. Інтелектуалізація інформаційної інфраструктури має забезпечувати вдосконалення системи виробництва й забезпечення державних інституцій змістовною інформацією, що максимально відповідає завданню формування та прийняття управлінських рішень [4].

Для перехідних суспільств необхідність використання продуктивного підходу обумовлена потребою формування громадянського суспільства як контролюючого державу інституту, що вимагає відповідних якостей громадян, зокрема підвищення їх інформаційної культури і здатності до сприйняття інтелектуального інформаційного продукту.

Водночас в умовах перехідних суспільств, зважаючи на специфіку їхнього розвитку, є спокуса застосування саме маніпулятивного підходу до керування інформацією як більш природного як для інформаційних інституцій (які очікують на оцінки влади і потім транслюють їх), так і для громадян, які не звикли користуватися кількома джерелами інформації і не мають навичок її критичного осмислення.

За ступенем впливовості та рівнем охоплення аудиторії, до авангарду в інформаційному протиборстві слід віднести засоби масової інформації (ЗМІ) і соціальні медіа. Проблема використання ЗМІ з метою інформаційного впливу на громадську думку є достатньо розробленою і відображеною в багатьох наукових працях зарубіжних і вітчизняних дослідників. Менш дослідженим, принаймні у вітчизняній науці, є питання використання інструментарію соціальних медіа. Причому порівняння спрямованості відповідних досліджень західних і російських учених дає підстави для висновку: у той час як у західних дослідженнях увага приділяється розкриттю можливостей інструментарію соцмереж для самореалізації особистості, її соціалізації, просування економічних продуктів, удосконалення механізмів управління, консолідації розрізнених соціальних груп і громадян та розвитку громадянського суспільства, у російських наукових розвідках переважає інша мета – визначення механізму використання суб'єктом управління потенціалу соціальних медіа для впливу на громадську думку.

Зокрема, автори монографії «Соціальні мережі: моделі інформаційного впливу, управління і протиборства» Д. Губанов, Д. Новіков та А. Чхартишвілі на основі моделі інформаційного впливу дослідили і запропонували вирішення завдання інформаційного управління – впливу на користувачів соціальної мережі з метою формування потрібних думок. Дослідниками також формулюється і вирішується завдання інформаційного протиборства – взаємодії декількох керуючих суб'єктів (центрів), які здійснюють інформаційні впливи на агентів у мережі [5].

У матеріалах за 27–28 серпня 2012 р. ряду російських ЗМІ («Интерфакс», «Эхо Москвы», «Российская газета», «Политгазета» та ін. з посиланням на інформацію видання «Коммерсантъ») повідомлялось про розробку Службою зовнішньої розвідки (СЗР) Росії нових методик моніторингу блогосфери з метою формування громадської думки в соціальних мережах, зокрема про проведення СЗР у січні – лютому 2012 р. трьох тендерів на дослідження з кодовими позначеннями «Шторм-12», «Монітор-3» і «Диспут».

Ішлося про розробку програми для «дослідження методів розвитку інтернет-центрів та регіональних сегментів соціальних мереж» (шифр «Диспут»), «дослідження методів негласного управління в інтернеті» (шифр

«Монітор-3») та проведення науково-дослідної роботи з розробки «засобів просування спеціальної інформації в соціальних мережах» (шифр «Шторм-12»).

На першому етапі було передбачено моніторинг блогосфери системою «Диспут», яка повинна займатися «дослідженням процесів формування співтовариств інтернет-центрів, поширення інформації у соціальних мережах» та «визначенням факторів, що впливають на популярність і поширеність відомостей».

На другому етапі отримана інформація мала аналізуватися системою «Монітор-3». Її завдання – «розробка методів організації та управління в інтернеті віртуальним співтовариством залучених експертів, що передбачають постановку завдань, контроль роботи в соціальних медіа та регулярне отримання від експертів інформації в заданих предметних областях».

Третім етапом мало стати надсилання на основі отриманих даних потрібної інформації в соцмережі системою «Шторм-12».

Розробниками очікувалось, що системи «Монітор-3» і «Диспут» будуть готові вже у 2012 р., а Шторм-12 – у 2013 р. За словами джерела видання, після завершення розробки розпочнуться попередні випробування, які повинні будуть довести ефективність системи. На запитання про те, на яких саме країнах ці розробки будуть випробувані, джерело відповіло ухильно: «На першому етапі це можуть бути країни Східної Європи, що входили до складу Радянського Союзу».

Практичне впровадження таких та аналогічних їм методик спричинило появу таких явищ як боти й тролі¹, на активізацію яких у контексті українсько-російського протистояння звернув увагу ряд зарубіжних видань².

В обов'язки «тролів» входить написання кілька десятків коментарів під різними статтями. Крім того, наймані користувачі ведуть по декілька профілів у різних мережах, у кожному з яких вони зобов'язані писати принаймні по кілька постів на день. Але загалом вся їхня діяльність зводилася до транслявання певних меседжів. На сьогодні діяльність російських «тролів» концентрується насамперед навколо ситуації в Україні і метою їхньої атаки є західні публікації саме з цієї тематики.

Як стверджує Rzeczpospolita, протягом кількох років була розроблена ціла система «тролінгу», яка включила в себе інтернет-агентства з тисячею оплачуваних блогерів і коментаторів. До неї приєдналися також деякі російські, білоруські та українські ЗМІ, які за допомогою «правильних

---

¹ Робот, або бот, а також інтернет-бот, www-бот тощо (англ. bot, скор. від чеського robot) – спеціальна програма, що виконує автоматично і/або за заданим розкладом якісь дії через ті ж інтерфейси, що і звичайний користувач.

Тролінг, рідше троління – при спілкуванні через комп'ютерну мережу – нагнітання учасником спілкування («тролем») гніву, конфлікту шляхом прихованого або явного задирання, приниження, образи іншого учасника або учасників, часто з порушенням правил сайту і, іноді неусвідомлено для самого «троля», етики мережевої взаємодії.

² The Guardian, Die Welt, Rzeczpospolita, Washington Post, Guardian та ін.

коментаторів» маніпулюють громадською думкою на користь Росії. І на цю діяльність Кремль щорічно виділяє 33 млн р., резюмує польське видання [6].

Подібні дослідження цілком відповідають ухваленій у 2000 р. в Росії Доктрині інформаційної безпеки, що стала, по суті, програмою з відновлення пропаганди. Як зазначає автор статті «“Зелені чоловічки” інтернет-простору» О. Панфілов [7], державна пропаганда стала активно інтегруватися в інтернет-простір за фінансової підтримки влади. Безмежність, у буквальному сенсі, Інтернету давала можливість впливати не лише на свою, а й на сусідні країни. Зокрема, О. Панфілов звертає увагу на те, що з метою впливу на український інформаційний простір Фондом Павловського були створені сайти «Україна.ру» та «Українська газета», ukr.ru. Він звертається до дослідження Г. Полянської, А. Кривова та І. Ломка «Віртуальне око старшого брата» (2000 р.), у якому вперше дається класифікація «зелених чоловічків» – спеціально підібраних коментаторів, блогерів, журналістів, які утворюють бригади. Характерні ознаки таких бригад: цілодобова присутність на форумах, пластичність ідеології, яка завжди збігається з державною, безмежна відданість керівництву країни і його оточенню, повага й схиляння перед Всеросійською надзвичайною комісією з боротьби з контрреволюцією і саботажем, КДБ, ФСБ та ін. У разі загострення ситуації спецбригади починають активне обговорення актуальних тем: «загниваючий захід», «американський імперіалізм» чи, як сьогодні, «бандерівців» тощо, поширюючи потрібні ідеї (наприклад, федералізації України) та інфікуючи інформаційний простір спеціально створеними політичними пейоративними неологізмами, як-от «майдауни», «бандерлоги», «хохлобандерівці» тощо.

Не заперечуючи в цілому окреслених можливостей для впливу через соціальні медіа на формування суспільної думки, водночас, зауважимо, що процес управління не може і не повинен зводитися до інформаційних впливів на позиції громадян – адже такий підхід є ефективним лише в короткостроковій перспективі, оскільки не забезпечує необхідних адаптаційних процесів у системі управління і відтак не убезпечує від виникнення конфліктів, а утримує їх у латентній фазі і/або переносить їх в іншу площину (наприклад, з внутрішньо- на зовнішньополітичний рівень). Інакше кажучи, змінюється не реальність, а наше уявлення про неї, а має бути навпаки. В основі визначення цілей управління має бути не формування, а з'ясування суспільних потреб, для чого використовується механізм зворотного зв'язку, іншим призначенням якого є оцінка ефективності управлінських дій. Саме з цих позицій варто розглядати можливості використання технологій соціальних медіа в управлінні інформаційно-комунікаційними процесами та запобіганні конфліктам.

Не беручи під сумнів впливовість ЗМІ та соціальних медіа, слід зауважити, що успішний «запуск» ними активної інформаційної кампанії потребує відповідного інформаційного підґрунтя і бекграунду у вигляді публікації художньої та науково-популярної літератури певної спрямованості, адаптації під завдання інформаційної війни системи й змісту освіти, їх підкріплення відповідною науковою базою та формування

загального концепту свідомості, який відповідав би схваленому і запропонованому владою офіційному дискурсу. Формування такого бекграунду свідчить про підготовку/наближення суспільної групи до відкритої фази конфлікту. Збереження ж такого бекграунду по завершенні активної фази конфлікту свідчить про можливість її швидкого відновлення в разі потреби.

У зв'язку з цим показово, що російським книжковим видавництвом «Ексмо» 2014 р. було видано серію фантастичних антиукраїнських книг³. Утім, цьогорічна серія не є новацією. Ще 2009 р. вітчизняні ЗМІ інформували про друк у Росії книг, у яких заперечується український етнос, описується крах незалежності України, розкол країни або українсько-російська війна. Зокрема, Г. Савицький, автор книги «Поле бою – Україна. Зламаний тризуб», пише про те, як «помаранчеві» *нацисти* [тут і далі виділення наше. – Авт.] розв'язують в Україні громадянську війну: «За допомогою «миротворчого контингенту» НАТО, під прикриттям американської авіації та бронетехніки західноукраїнські *каратели* з тризубом на погонах починають винищувати *російськомовне населення*, стираючи з лиця землі цілі міста» [8]. З огляду на нинішні події показовою є назва другої частини книги: «Донбаський фронт» з такими розділами: «Прошу звільнити за власним бажанням з рядів Збройних сил...», «Добровольці», «Літаки проти ракет» тощо.

Інша книга – М. Калашнікова та С. Бунтовського «Незалежна Україна. Крах проекту» – серед іншого містить розділи «Чи зможемо ми зав'язати на себе весь *Донбас?*» і «Чому не вийде “Європи в Україні” і про те, як *украї* свій шанс упустили» [9]. Як бачимо, закладений у книгах дискурс цього року був успішно актуалізований у загальноросійському масштабі і інтегрований в інформаційний простір України.

Стосовно освіти в даному контексті симптоматичними є повернення політінформацій та формування класів військово-патріотичного виховання. Окремий аспект – зміст навчальних курсів. Наприклад, програмою «Російська та загальна історія» для 5–9 класів загальноосвітньої школи, написаною на основі Державного освітнього стандарту 2004 р. із предмета «історія», у рамках розгляду теми «У витоків російської державності» (6 кл.) було передбачено вивчення історії міст-держав Північного Причорномор'я, Скіфського царства та ін. як «перших вогнищ цивілізації під час заселення території нашої країни (Росії. – Авт.)».

Подібний підхід підкріплюється відповідною науковою базою. Так, колекція Президентської бібліотеки ім. Єльцина «Територія Росії», як зазначається, включає значну кількість матеріалів про територію не тільки сучасної Росії, а й сусідніх країн, які коли-небудь входили разом з Росією в

³ Максим Калашников «Независимая Украина. Крах проекта», Георгий Савицкий «Поле боя – Украина. Сломанный трезубец», Георгий Савицкий «Украина в крови», Георгий Савицкий «Поле боя – Севастополь», Федор Березин «Война 2010. Украинский фронт», Федор Березин «Украинский фронт. Красные звезды над Майданом», Федор Березин «Украинский ад», Александр Север «Русско-украинские войны», Глеб Бобров «Украина в огне».

одну державу як у межах Російської імперії до 1917 р., так і за радянських часів. При цьому документи, що стосуються території Російської імперії, СРСР і сьогодношньої Росії, не «розведені» по різних підрубриках, а всі разом представлені в рубриці «Територія Росії в цілому» [10]. Таким чином користувач має розбиратися самостійно, які території на сьогодні входять до Російської Федерації, а які перебувають у складі інших держав. При цьому привертає увагу, що переважна більшість представлених матеріалів належить до дореволюційного періоду, а отже, відображає найбільшу площу держави за часи її існування. Лише 9 із 45 документів підрозділу стосуються післяреволюційного періоду, з яких п'ять створені після 2000 р. і мали б, за логікою, відображати нинішній стан речей. З цих п'яти чотири – цикл науково-популярних фільмів у чотирьох частинах «Русская карта» (авт., сцен. і реж.: І. Сидельников, СПб., 2001–2003, 2005 рр.). Про спрямованість фільмів свідчить епізод першого з них, у якому, розповідаючи про розвал СРСР і початок незалежного самостійного існування Російської Федерації в рамках Союзу незалежних держав – підписання в Білорусі «Біловезької угоди» – автор фільму під акомпанемент тривожної музики, різко контрастуючою з бравурними мелодіями часів СРСР на початку стрічки, констатує: «От так одразу відбулася подія, яку можна порівняти з природною катастрофою, але яка за своїми наслідками виявилася куди страшнішою» [11].

Сама назва колекції – «Територія Росії» – в її сьогодношньому формулюванні констатує, що всі території, матеріали стосовно яких вміщені в колекції, можуть трактуватись як територія Росії. Фактично, можна говорити про використання бібліотекою технологій маніпулювання в інформаційному відображенні теми рубрики.

Інший приклад – інформування в розділі «Події» стосовно організації бібліотекою колекції книг, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка. Розміщена на бібліотечному сайті новина мала сумнівний заголовок «Тарас Шевченко – син України, вихованець Росії» («Тарас Шевченко – сын Украины, воспитанник России»). У самому повідомленні йшлося: «До 200-річчя Тараса Шевченка, що відзначається 9 березня, Президентська бібліотека підготувала колекцію унікальних книг про життя видатного сина України, який розкрив свій талант і здобув свободу в Росії» [12].

Такий комплексний підхід в управлінні інформаційно-комунікаційними процесами призводить до домінування офіційного дискурсу, перебування в якому комфортне для соціуму і сприяє його консолідації на ґрунті спільних ідейно-ціннісних установок. Фактично, ми маємо справу з пропагандистським типом політичної комунікації, який передбачає жорсткі засоби інформаційного контролю за свідомістю людей. Утім, такий підхід, знову-таки, ефективний у короткостроковій перспективі.

Наслідком його застосування стає формування таких суб'єктивних характерологічних передумов виникнення конфліктів, як:

- негнучкість, тобто нездатність змінювати свою поведінку, співвідносячи її з вимогами наявної ситуації;
  - недостатній рівень розвитку емпатії як здатності до співчуття та співпереживання;
  - високий рівень соціальних домагань, бажання завоювати авторитет в оточення, підвищити свій соціальний статус;
  - неадекватна самооцінка;
- І на ґрунті попереднього – підвищення конфліктності.

Підвищення рівня конфліктності в суспільстві⁴ створює умови, коли прояв позиції, яка йшла би врозріз з офіційно визнаною правильною, стає некомфортним, а інколи навіть небезпечним, і набуває ознак неформальної комунікації, яку складно проконтролювати і яка внаслідок «прихованих» форм не забезпечує зворотний зв'язок у системі управління. Це основна вада пропагандистського типу режиму політичної комунікації. По суті, вивчаючи суспільну думку, влада у підсумку отримує «відлуння» продуктованих нею самою ідеологем, при тому що суспільство має цілком реальні потреби й проблеми, ігнорування яких у підсумку небезпечно конфліктами.

У перспективі застосування пропагандистського типу політичної комунікації призводить, з одного боку, до самозаспокоєння влади (всі мають думати те, що пропонує офіційна пропаганда, немає потреби вступати в дискусію, переконувати), а з іншого – у надрах суспільства поступово, непомітно для влади формуються альтернативні погляди, оцінки, цінності, які набувають відкритості лише після поширення й міцного закріплення в суспільній свідомості, коли влада вже фактично втрачає можливість що-небудь змінити та зберегти статус-кво. Фактично за допомогою системи неформальної політичної комунікації готується інформаційно-ідеологічне підґрунтя для руйнації існуючого режиму, або його м'якої трансформації у бік демократії. Таким чином, вибір на користь використання пропагандистського типу політичної комунікації закладає інформаційно-комунікаційне підґрунтя для внутрісистемного конфлікту.

Водночас влада як центр прийняття рішень не отримує у підсумку необхідної для прийняття рішень інформації і починає продукувати хибні рішення, за якими так само слідує хибні дії, які проявляються як в ускладненні процесу адаптації системи до зовнішнього оточення (що виражається в конфліктах системи з оточенням), так і в загостренні внутрісистемного конфлікту, наслідком чого стає зміна режиму або навіть руйнація системи.

---

⁴ Показові приклади – розстріл російським учнем вчителя і поліцейського в одній з московських шкіл у лютому 2014 р. і реакція соцмереж на новину – розстріляти його самого, або розстріляти його батьків, агресивність поведінки під час масових акцій, з липня по вересень 2014 р. випадки побиття депутата Псковської облради, головного редактора і видавця газети «Псковская губерния» Л. Шлосберга, нападів на шеф-продюсера і ведучу телеканалу «Дождь» К. Батанову, головного редактора газети «Дербентские известия» М. Ханмагомедов, головного редактора газети «Аршан» А. Зарубіна, пресинг на відомого співака А. Макаревича та ін.

З викладеного три висновки. Перший стосується відповідальності окремих інституцій щодо поширення й підтримки офіційного дискурсу, який суперечить науковій істині. Адже у випадку руйнації системи її елементи – самі інституції – також руйнуватимуться.

Другий – необхідність впровадження міжнародних санкцій за пропаганду, включно з можливістю заборони працювати окремим журналістам та ЗМІ, вироблення дієвих міжнародних інструментів забезпечення безпеки інформаційного простору.

Третій стосується необхідності підвищення рівня інформаційної культури суспільства, що в перспективі має створити умови для ефективного використання продуктивного підходу в управлінні інформаційно-комунікативними потоками і, як наслідок, сприяти мінімізації конфліктних ризиків.

Список використаних джерел

1. *Месснер Е.* Измерения войны [Электронный ресурс] / Е. Месснер // Хочешь мира, победы мятежевойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М. : Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с. – (Российский военный сборник). – Режим доступа: http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf. – Загл. с экрана.
2. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація [Електронний ресурс] : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 481 с. – Режим доступа: <http://www.nbuviar.gov.ua/images/naukmon/monog-granchak.pdf>. – Назва з екрана.
3. *Грачев М. Н.* Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития [Электронный ресурс] / М. Н. Грачев. – М. : Прометей, 2004. – 328 с. – Режим доступа: http://grachev62.narod.ru/Grachev/n56_04_08.htm. – Загл. с экрана.
4. *Сляднева Н. А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] / Н. А. Сляднева. – Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/arhiv6s9.htm>. – Загл. с экрана.
5. *Губанов Д. А.* Социальные сети: модели информационного влияния, управления и противоборства / Д. А. Губанов, Д. А. Новиков, А. Г. Чхартишвили / под. ред. Д. А. Новикова. – М. : Изд-во физ.-мат. лит., 2010. – 228 с. – Режим доступа: http://www.academia.edu/779175/_._._._._2010_-_228_. – Загл. с экрана.
6. Rzeczpospolita: «Кремлевские тролли» атакуют Запад на деньги россиян [Электронный ресурс] // иноTV. – 2014. – 6.06. – Режим доступа: <http://russian.rt.com/inotv/2014-06-06/Rzeczpospolita-Kremlevskie-trolli-atakuyut-Zapad>. – Загл. с экрана.
7. *Панфилов О.* «Зеленые человечки» интернет-пространства [Электронный ресурс] / О. Панфилов // Радио Свобода. Крым. Реалии. – 2014. – 16.04. – Режим доступа: <http://ru.krymr.com/content/зеленые-человечки-интернет-пространства/25351476.html>. – Загл. с экрана.
8. *Савицкий Г.* Поле боя – Украина. Сломанный трезубец [Электронный ресурс] / Георгий Савицкий. – 2009. – Режим доступа: <http://www.e-reading.me/book.php?book=1001349>. – Загл. с экрана.

9. Калашников М. Независимая Украина. Крах проекта [Электронный ресурс] // Максим Калашников, Сергей Бунтовский. – 2009. – Режим доступа: <http://loveread.ws/contents.php?id=32144>. – Загл. с экрана.

10. Территория России в целом [Электронный ресурс] // Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина. – Режим доступа: http://www.prilib.ru/Pages/terr2010_1-1.aspx. – Загл. с экрана.

11. Русская карта : [цикл научно-популярных фильмов : в 4 частях] [Электронный ресурс] / М-во культуры России и киностудия Леннаучфильм ; авт. сценария: Иван Сидельников, Валентина Гуркаленко ; реж.: Иван Сидельников ; оператор: Александр Якубовский ; продюсер: Татьяна Маслина. – [Санкт-Петербург] : Леннаучфильм, 2001–2005. – Фильм 1 / авт. сценария и реж.: Иван Сидельников. – Электрон. дан. (1 видеофайл : 323 Мбайтов). – 2001. – Продолжительность: 25 мин 56 с. – Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=V_96sEAIInX4. – хв. 5.09–5.19.

12. Тарас Шевченко – сын Украины, воспитанник России [Электронный ресурс] // Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина. – Режим доступа: <http://www.prilib.ru/events/Pages/Item.aspx?itemid=769>. – Загл. с экрана.

T. Hranchak

Managing information and communication flows in the context of the emergence and resolution of conflicts in transitional societies

The article analyzes the information and communication component in the emergence and resolution of conflicts in transitional societies, deals with «manipulative» and «productive» approach to managing information and communication flows, on an example of Russia shows the specifics of the use of information technology to manipulation of the information in the impact on the information space of other states, grounds the expediency of using the productive approach as a tool to promote sustainable development of society and the prevention and resolution of conflicts.

Keywords: information and communication flows, information management, information impacts, conflict Basin, Russia, information manipulation.

T. Гранчак

Управление информационно-коммуникационными потоками в контексте возникновения и урегулирования конфликтов в переходных обществах

В статье анализируется информационно-коммуникационный компонент в возникновении и разрешении конфликтов в переходных обществах, рассматриваются «манипулятивный» и «продуктивный» подходы к управлению информационно-коммуникативными потоками, на примере России раскрывается специфика использования информационных манипулятивных технологий с целью осуществления информационного влияния на инфопространство других государств, обосновывается целесообразность использования продуктивного подхода как инструмента содействия стабильному развитию общества и предотвращению и разрешению конфликтов.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные потоки, управление информацией, информационное влияние, конфликт, Донбасс, Россия, информационные манипуляции.

До уваги держслужбовця

Т. Добко, керівник Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ, заввідділу довідково-бібліографічного обслуговування,
Ю. Левченко, мол. наук. співроб. відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ

Люстрація

Бібліографія⁵ (1993–2014 рр.)

(Початок. Продовження в наступному номері)

Законодавчі матеріали

1. Про державну службу: Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квіт. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 22 с. – (Серія «Закони України»).

P126137

2. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 8 квіт. 2014 р., № 1188-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 31. – Ст. 841. – С. 57–66.

3. Про прийняття за основу проекту Закону України про відновлення довіри до судової системи України [Електронний ресурс] : Постанова Верхов. Ради України від 27 берез. 2014 р., № 1168-VII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1168-18>. – Назва з екрана.

4. Експертний висновок до проекту Закону України про відновлення довіри до судової системи України [Електронний ресурс] : проект (неофіц. текст) / пер. укр. мовою Мін'юстом // Закон и бизнес. – Електрон. дані. – 2014. – 24 берез. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/print/78632-ekspertnoe_zaklyuchenie_k_proektu_zakona_o_lyustracii_sudey_.html. – Назва з екрана.

5. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Верхов. Ради України від 27 лют. 2014 р., № 799-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 26. – Ст. 759. – С. 7 ; Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 330. – С. 966.

Ж15327; Ж22443

---

⁵ Видання, наявні у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, супроводжуються шифрами, газети подаються без шифрів.

6. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України, від 1 берез. 2014 р. [поточна редакція] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>. – Назва з екрана.

Серед цілей і завдань уряду – проведення люстрації передусім правоохоронних органів та судів, з метою очищення їх від тих, хто зловживав владою, порушував конституційні права людини і громадянина, необхідність прийняття Закону «Про люстрацію» для реалізації програми.

Проекти законів України

7. Закон України Про люстрацію : проект: вноситься народними депутатами України Червонієм В. М., Шкілем А. В. та Олексюком С. С. // Закон і бізнес. – 2005. – № 7. – С. 15.

8. Про люстрацію [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народними депутатами України І. О. Зайцем, Я. І. Джоджиком, А. А. Давиденком] від 2 жовт. 2012 р., № 11287 // Ліга Закон : [веб-портал] / ТОВ «ЛІГА ЗАКОН» ; ТОВ «Інформ.-аналіт. центр «ЛІГА». – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF8PJ00A.html. – Назва з екрана.

9. Про антикорупційну перевірку чиновників усіх рівнів [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народним депутатом України А.П. Яценюком] від 27 серп. 2013 р., № 3121 // Ліга Закон : [веб-портал] / ТОВ «ЛІГА ЗАКОН» ; ТОВ «Інформ.-аналіт. центр «ЛІГА». – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG2EP00A.html. – Назва з екрана.

10. Проект Закону про відновлення довіри до судової системи України [Електронний ресурс] від 11 берез. 2014 р., 4378-1 [ініціатори законопроекту: Ю. Б. Дерев'янка, Н. В. Агафонова, А. В. Лабунська та ін.] VII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50133. – Назва з екрана.

11. Проект Закону України «Про проведення люстрації в Україні» [Електронний ресурс] від 26 берез. 2014 р., № 4570 [вносять народні депутати України: О. Я. Тягнибок, О. І. Осуховський, А. М. Вітів [та ін.] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – [Київ, 2014]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50422. – Назва з екрана.

12. Про люстрацію в Україні [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народними депутатами України В. І. Ар'євим, Л. О. Ємцем] від 8 квіт. 2014 р., № 4570-1 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50566. – Назва з екрана.

13. Про люстрацію в Україні [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народними депутатами України Пацканом В.В., Луценко І.С.], № 4570-2 від 8 квіт. 2014 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50567. – Назва з екрана.

14. Про проведення люстрації в Україні [Електронний ресурс] : Закон України : Проект [вноситься народними депутатами України Р. Т. Чернегою, Я. Я. Гінкою] від 8 квіт. 2014 р., № 4570-3 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50579. – Назва з екрана.

15. Про проведення люстрації в Україні [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народними депутатами України Р. Т. Чернегою, Я. Я. Гінкою] від 10 квіт. 2014 р., № 4678 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50613. – Назва з екрана.

16. Проект Закону України «Про люстрацію в Україні» : [Електронний ресурс] [вноситься народним депутатом С. М. Каплініним] від 15 квіт. 2014 р., № 4678-1 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – [Київ, 2014]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50659. – Назва з екрана.

17. Про очищення влади [Електронний ресурс] : Закон України : проект [вноситься народними депутатами України Ю. Б. Дерев'янком, В.С. Журавським, О. Я. Тягнибоком та ін.] від 24 лип. 2014 р., № 4359а // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51795. – Назва з екрана.

18. Проект закону «Про люстрацію в Україні» Харків. правозахис. групи від 27 берез. 2014 р. // Права людини. – 2014. – № 8. – С. 2–7.
Ж69470

Те саме [Електронний ресурс] // Українська Гельсінська спілка з прав людини : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – 2014. – 2 квіт. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1396439086&w=%CF%F0%EE+%EB%FE%F1%F2%F0%E0%F6%B3%FE+%E2+%D3%EA%F0%E0%BF%ED%B3>. – Назва з екрана.

19. Закон України «Про люстрацію в Україні» : проект закону Харків. правозахисної групи від 3 квіт. 2014 р. // Свобода висловлювань і приватність : дод. до інформ.-аналіт. бюл. «Права людини». – 2014. – № 1. – С. 4–13.

Ж69470/дод

Те саме [Електронний ресурс] // Права людини в Україні : інформ. портал Харків. правозахисн. групи. – Електрон. дані. – Харків, [2014]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1395931128>. – Назва з екрана.

20. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про люстрацію в Україні» // Свобода висловлювань і приватність : дод. до інформ.-аналіт. бюл. «Права людини». – 2014. – № 1. – С. 3–4.

Ж69470/дод

21. Проект Закону України «Про люстрацію в Україні» [Електронний ресурс] : пропозиції Асоціації правників України, 18 берез. 2014 р. [Електронний ресурс] / авт. Л. Антоненко // Всеукраїнська громадська організація «Асоціація правників України» : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.uba.ua/documents/doc/sk-13616-v2.pdf>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 14.06.2014.

22. План заходів «100 днів, 100 кроків уряду» [Електронний ресурс] : проект (неофіц. текст) від 26 берез. 2014 р. // Ліга Закон : [веб-портал] / ТОВ «ЛІГА ЗАКОН» ; ТОВ «Інформ.-аналіт. центр «ЛІГА». – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT0772.html. – Назва з екрана.

Про необхідність розроблення у квітні 2014 р. Мінюстом та внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про люстрацію» (пункт 61).

* * *

23. А хто має право? : [матеріали дискусії про люстрацію] / авт.: С. Глузман, Г. Книшов, В. Карасьов [та ін.] // День. – 2005. – 22 січ. – С. 2, 4.

24. Аваков А. Люстрация внутренних дел / Арсен Аваков // Аргументы и факты в Украине. – 2014. – 16–22 июля (№ 29) – С. 7.

Про початок процесу люстрації у правоохоронних органах України.

25. Антонович М. Люстрація як один із шляхів боротьби з корупцією / М. Антонович // Агора. Перспективи соціального розвитку регіонів. – Київ, 2005. – Вип. 2 : Україна – 15 років незалежності. – С. 138–141.

26. Безклубний І. А. Поняття, сутність та правова природа люстрації / І. А. Безклубний, І. В. Кочкодан // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 8. – С. 32–40.

Ж16817

27. Беленький А. Люстрация: мнения разошлись / Антон Беленький // Сегодня. – 2014. – 8 апр. – С. 3.

28. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади / Ю. П. Битяк ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Академія правових наук України. – Х. : Право, 2005. – 304 с.

ВА664207

29. Бобринский Н. А. К вопросу о концепции «правосудия переходного периода» / Н. А. Бобринский // Б-ка криминалиста. – 2014. – № 1. – С. 328–337.

30. Богун В. Куда метет люстрационный веник? / Владимир Богун // Рабочая газ. – 2014. – 14 марта. – С. 1.

31. Бодня Т. Ліки для чиновника: люстрація повинна позбавити посад тих, хто сприяв узурпації влади, грабував країну і виконував злочинні накази / Тетяна Бодня // Уряд. кур'єр. – 2014. – 20 берез. – С. 6.

Те саме: [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/lik-dlya-chinovnika/>. – Назва з екрана.

32. Бодня Т. Міліціонерів перевіряють на поліграфі : новий законопроект про люстрацію пропонує заново сформувати правоохоронні органи / Тетяна Бодня // Уряд. кур'єр. – 2014. – 14 черв. – С. 4.

Те саме: [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/milicioneriv-pereviryat-na-poligrafi/>. – Назва з екрана.

33. Бодня Т. Чиновниками займеться спецкомісія : бізнес наполягає на атестації держслужбовців та перевірки судів / Тетяна Бодня // Уряд. кур'єр. – 2014. – 4 квіт. – С. 5.

Участь голови Ради підприємців при Кабінеті Міністрів Леоніда Козаченка у міжнар. конференції «Люстрація: рішення для України».

Те саме: [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/biznes-napolyagaye-na-atestaciyi-derzhsluzhbovciv/>. – Назва з екрана.

34. Бусол О. Люстрація суддів в Україні: проблеми та підходи / О. Бусол Україна: події, факти, коментарі. – 2014. – № 5. – С. 34–46.

Ж70838

Те саме: [Електронний ресурс] // Україна: події, факти, коментарі. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images%5Cukraine%5C2014%5Cukr5.pdf>. – Назва з екрана.

35. Величко А. «Если мы не проведем люстрацию, у нас и дальше будет твориться беззаконие, и дальше в органах местного самоуправления и милиции будут оставаться саботажники» / Андрей Величко // Факты и комментарии. – 2014. – 16 мая. – С. 4.

36. Величко О. Люстрацію обіцяють усі. А хто з кандидатів на пост президента здатен її пройти? / Олександр Величко // Газета по-українськи. – 2014. – 8 трав. – С. 10.

37. Веремко В. Перезавантаження бюрократії: як провести люстрацію, щоб знизити корупцію [Електронний ресурс] / Вилен Веремко // Контракты.ua : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/76339/>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 02.04.2014.

38. Вінтонів Р. Люстрація в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] / Роман Вінтонів // ВВС: Мій світ : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine/2010/05/100527_lustraciya_rv.shtml. – Назва з екрана.

39. Гаврилин П. А. Люстрация как легальный способ политической дискриминации XXI века / П. А. Гаврилин // Проблемы захисту прав людини: міжнародно-правові та національні аспекти : матеріали наук. студент. конф., присвяч. 15-річчю заснування Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.», 165-річчю Одес. шк. права, Міжнар. дню захисту прав людини 10 груд. 2012 р. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Каф. міжнар. права та міжнар. відносин. – Одеса, 2012. – С. 76–78.

Ва772389

40. Галух А. Егор Соболев: «На должности в исполнительных органах власти не смогут претендовать те, кто до 19 августа 1991 года находился на руководящих постах в Компартии, начиная от уровня районных комитетов и

выше» : глава Люстрационного комитета передал в Администрацию президента законопроект «Об очищении власти», предусматривающий проверку всех госслужащих на детекторе лжи / Александр Галух // Факты и комментарии. – 2014. – 25 июня. – С. 10.

41. Галух А. Леонид Емец: «То, что творилось последние два года в судебной системе Украины – абсолютный беспредел!» : Верховная Рада приняла закон о люстрации судей, ограничивавших право граждан на проведение митингов или арестовавших участников акций протеста на Майдане / Александр Галух // Факты и комментарии. – 2014. – 10 апр. – С. 4.

42. Гасса В. Чи потрібна люстрація в Україні? / В. Гасса // Без цензури. – 2005. – 4–10 берез. – С. 6.

43. Глотов М. Люстрація по-українськи: перспективи втілення [Електронний ресурс] Микола Глотов // Комітет виборців України : інф. портал Рівнен. обл. громад. орг. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.cvu.com.ua/ua/view.php?id=949>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 11.08.2014. – Опубліковано: «Юрид. вісн. України» 2014. – № 32.

44. Глотов М. «Розстрільна» стаття або, Дещо про впровадження люстрації за законопроектом №4359а [Електронний ресурс] Микола Глотов // Комітет виборців України : інф. портал Рівнен. обл. громад. орг. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.cvu.com.ua/ua/view.php?id=950>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 18.08.2014. – Опубліковано: «Юрид. вісн. України» 2014. – № 33.

45. Глотов М. Чи відповідає європейським стандартам люстраційний законопроект №4359а? [Електронний ресурс] Микола Глотов // Комітет виборців України : інф. портал Рівнен. обл. громад. орг. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.cvu.com.ua/ua/view.php?id=952>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 27.08.2014. – Опубліковано: «Юрид. вісн. України» 2014.

46. Гончаренко О. Люстрація на фоні подій на Востокі [Електронний ресурс] / Олексій Гончаренко // Українська правда. Блоги : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://uainfo.org/blogosphere/politika/310918-.html>. – Загл. с екрана. – Дата публікації: 18.04.2014.

47. Грабовський С. Обережно люстрація! : [з приводу ініціативи щодо проведення люстрації в Україні] / С. Грабовський // День. – 2009. – 18 листоп. – С. 4.

48. Громадська організація «Всеукраїнська люстрація» [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Громадська_організація_«Всеукраїнська_люстрація». – Назва з екрана. – Дата останнього правлення: 13 квіт. 2014 р.

49. Громадський люстраційний комітет : [офіц. веб-сайт] : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lku.org.ua/>. – Назва з екрана.

50. Дворецкая Л. Люстрация. Кто и как будет проводить ее в Украине [Электронный ресурс] / Лидия Дворецкая // NB. Независимое бюро новостей : [веб-сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://nbnews.com.ua/ru/tema/116184/>. – Загл. с экрана. – Дата публикации: 18.04.2014.